

2013

Eutanàsia en animals de companyia: quan està justificada?



Olga Amorós Carafí

Nidia Bravo Centelles

Carme Capllonch Juan

Sandra Cruz Motger

Carlos Fernández Sierra

Volem manifestar el nostre agraïment en nom de tots els membres del grup a totes aquelles persones que han estat al nostre costat i han fet possible la realització d'aquest treball, especialment als veterinaris de l'Hospital Veterinari Sant Mori, juntament amb els de l'Hospital Clínic Veterinari de la Universitat Autònoma de Bellaterra, als diversos alumnes de veterinària que també han participat i a la resta de persones voluntàries. Gràcies a tots ells hem pogut obtenir una valuosa informació per mitjà d'entrevistes i enquestes vàries a les que s'han sotmès.

Així doncs, per tot plegat, gràcies per fer-ho possible.

ÍNDEX

1) Introducció	3
2) Concepte d' eutanàsia	6
2.1 Consciència i dolor.....	6
2.2 Finalitat.....	7
2.3 Elecció del mètode d'eutanàsia.....	7
2.4 Procediment de l'eutanàsia.....	9
○ Signes de mala praxis en l'eutanàsia.....	9
○ Post-eutanàsia.....	10
○ Eliminació de cadàvers.....	11
3) Aspectes legals de l'eutanàsia	13
4) Ètica i moral	16
○ Dilemes ètics en medicina veterinària.....	18
5) Diferents visions ètiques sobre l'eutanàsia.....	19
6) Raons per refusar l'eutanàsia.....	24
7) Eutanàsia en centres d'acollida	29
8) Eutanàsia en casos d'agresivitat.....	31
9) Comunicació amb el client	33
10) Comparació ètica en el camp veterinari i el camp de medicina humana.....	34
11) Una visió subjectiva.....	37
○ Entrevistes	37
○ Enquestes	46
12) Resultats i interpretacions de les enquestes.....	48
13) Conclusió	59
○ Opinions personals.....	60
14) Bibliografia	65
15) Annexes.....	67

INTRODUCCIÓ

Alhora de plantejar-nos el tema del treball se'ns varen ocórrer varies idees, però aquesta és la que ens va cridar més l'atenció. Creiem que tot estudiant de veterinària, ha mostrat preocupació alguna vegada per el dia en que es trobi davant d'un animal al qual haurà d'eutanasiar.

Fixant-nos en la paraula "eutanàsia", a priori la mateixa definició ens exculpa una mica d'aquest sentiment que ens alarma de "tenir el poder de decisió en la vida d'un animal". Així doncs, al definir la eutanàsia com a mort sense sofriment que s'aplica a un animal quan no té més alternativa de supervivència davant d'una situació entesa com a terminal, el veterinarí hauria de pensar que està fent una acció ètica i moralment correcte. Actualment la majoria de veterinaris només solen realitzar eutanàsies en situacions límit i després de valorar tots els pros i contres per a intentar solucionar un problema; i les anomenen "eutanàsies humanitàries".

El veterinarí és la persona designada legalment per a realitzar la tasca d'eutanasiar a un animal i, amb els anys, s'han anat desenvolupant tècniques i pautes més ràpides, humanitàries, indolores i menys traumàtiques tant per els animals afectats, com per els seus propietaris i pel veterinarí que realitza aquest acte clínic.

En aquest treball, primerament parlarem una mica sobre els aspectes generals de l'eutanàsia, la seva finalitat, mètodes d'eutanàsia, passos a seguir per a realitzar-la i aspectes legals, ètics i morals d'aquesta. A continuació tractarem el tema de quan i segons quins criteris realitzar-la, l'eutanàsia en centres d'acollida, raons per refusar-la i la comunicació que cal tenir amb els clients. A més a més, profunditzarem concretament en quan es creu justificada una eutanàsia. Aquest és un tema que pot generar polèmica ja que el concepte pot ésser diferent des de el punt de vista del propietari de l'animal o del veterinarí. Ens podem trobar en casos en que el veterinarí cregui que caldria eutanasiar a l'animal per evitar-li el patiment, però el propietari no ho vulgui, o al contrari (més freqüentment) en que el propietari vulgui eutanasiar a l'animal per causes que difereixen bastant de ser la última solució.

Per realitzar el treball, a part de recerca bibliogràfica, hem realitzat enquestes a veterinaris, clients, estudiants de veterinària i a no propietaris, així com entrevistes a quatre veterinaris per així poder extreure'n algunes conclusions.

Ja per acabar, dir que no tenim cap dubte, com a futurs veterinaris, que realitzar eutanàsies és una de les facetes menys agradables d'aquesta professió, a la que algun dia, tard o aviat i per motius diversos, tots els veterinaris clínics s'hi han d'afrontar. Per això, pensem que el treball ens resultarà molt profitós en un futur pròxim, ja que he pogut veure més de primera mà aquest tema.

CONCEPTE D'EUTANÀSIA

L'eutanàsia és un concepte que deriva del grec i que significa, literalment, “bona mort” (“eu” significa bona i “thanatos” mort). Es pot descriure de diverses maneres; des d'una perspectiva ètica, mèdica, etc. Per exemple, en el diccionari de l' Institut d'Estudis Catalans es defineix com “f. [MD] Mort sense sofriment”, i també diferencia dos tipus d'eutanàsia: la activa i la passiva. Si ens centrem en la perspectiva ètica, la eutanàsia es podria definir com “acció u omissió amb l'intenció de provocar la mort del pacient terminal per compassió o per eliminar tot mal”, encara que dins de l'àmbit mèdic i de la veterinària s'entén per eutanàsia aquell acte clínic efectuat per personal especialitzat que consisteix en provocar la mort de l'animal de la millor manera possible, és a dir, sense dolor ni angustia (comitè ètic d'AVEPA).

Així doncs, podríem dir que l'eutanàsia ha de tenir certes característiques que són imprescindibles:

- Ha de ser indolora
- Que suposi un mínim d'estrès per l'animal
- Ha de ser ràpida
- Adequat a la espècie i irreversible

CONSCIÈNCIA I DOLOR

El dolor és aquella sensació que arriba, tant en animals com en humans, a través del sistema de nociceptors integrat en el sistema nerviós de l'organisme, i que provoca una resposta que té com a objectiu pal·liar aquest dolor.

Si això no s'aconsegueix i el dolor continua, apareix el sofriment o patiment, que deriva en més o menys mesura de la frustració apareguda a causa de la impossibilitat de realitzar les tasques normals i/o habituals d'aquell individu.

FINALITAT

L'eutanàsia en veterinària, doncs, té la finalitat de evitar aquest dolor més el patiment que comporta, sempre i quan no hi hagi possibilitats de curació.

ELECCIÓ DEL MÈTODE D'EUTANÀSIA

Seguint les característiques indicades abans sobre com ha de ser la mort voluntària de l'animal, podem descartar ràpidament alguns mètodes emprats en animals de producció o d'experimentació, tals com la mort per tractament físic o administració de substàncies tòxiques o bloquejant neuromusculars.

El la clínica de petits animals podem trobar diverses opcions per practicar l'eutanàsia que evitaran l'estres de l'animal (si és molt nerviós), com els sedants, i el coneixement per part de l'animal de que està patint un procés clínic (inducció a la inconsciència, per exemple, amb anestèsics inhalatoris). Finalment s'administrarà l'agent eutanàsic, que ha de ser ràpid i eficaç.

En aquest quadre trobem un petit resum de tots els fàrmacs emprats en la eutanàsia; des de el més adequat per la clínica de petits animals, fins al més inadequat fins i tot per als animals de renda, i les raons per les quals és o no utilitzat:

MÈTODE	OBSERVACIONS
Solució Pentobarbital al 20% IV	100% recomanable, d'acció ràpida i econòmic.
Solució Pentobarbital al 20% Intrapèritoneal (IP)	Acceptable, però no recomanable a no ser que hi hagi algun problema circulatori. Acció més lenta que injecció IV.
Sobredosi agents anestèsics (IV)	Recomanable en cirurgies. D'acció ràpida, és necessari un gran volum de fàrmac.
Solució Pentobarbital al 20% Intracardíaca (IC)	Acceptable només en situacions en la qual l'animal no està conscient. Acció ràpida.
Pentobarbital per Administració Oral	Acceptable només en animals nounats als quals és complicat l'accés IV. Acció lenta.
Clorur de potassi (KCl) intravenós o intracardíac	Acceptable només en animals sotmesos a anestèsia general. Acció ràpida.
Sulfat de magnesi (MgSO₄) intravenós o intra cardíac	Acceptable només en animals sotmesos a anestèsia general. Acció ràpida.
Sobredosi agents anestèsics inhalatoris (Halotà, Isoflurà, Sevoflurà)	Acceptable en cirurgies i per petits animals (<7 Kg). Acció lenta. Cost elevat.

Tret de bala al cap de l'animal	Acceptable només si es sap fer i si no hi ha agents anestèsics disponibles. Acció ràpida. Es necessita llicència.
Hidrat de Cloral (CH) per administració oral o intravenosa	No acceptable degut al patiment de l'animal per els efectes secundaris (mort per hipòxia). Acció lenta.
Inhalació de nitrogen (N)	No acceptable degut al patiment de l'animal per els efectes secundaris (mort per hipòxia). Acció lenta.
Inhalació de diòxid de carboni (CO₂)	No acceptable degut al patiment de l'animal per els efectes secundaris (mort per asfíxia). Acció lenta.
Inhalació de monòxid de carboni (CO)	No acceptable degut al patiment de l'animal per els efectes secundaris (mort per asfíxia). Acció lenta.
Inhalació d'òxid nítrós (N₂O)	No acceptable degut al patiment de l'animal per els efectes secundaris (mort per asfíxia). Acció lenta.
Inhalació d'èter	No acceptable degut al patiment de l'animal per els efectes secundaris (mort per asfíxia). Acció lenta.
Administració cianur (verí)	No acceptable degut al patiment de l'animal per els efectes secundaris (mort per asfíxia). Acció lenta.
Administració estricnina (verí)	No acceptable degut al patiment de l'animal per els efectes secundaris. Acció lenta.
Electrocució	No acceptable degut al patiment de l'animal. Acció ràpida.
Descompressió gasos interns	No acceptable degut al patiment de l'animal per els efectes secundaris (mort per asfíxia). Acció lenta.
Penjament	No acceptable degut al patiment de l'animal per els efectes secundaris (mort per asfíxia). Acció lenta.

PROCEDIMENT DE L'EUTANÀSIA

Abans de procedir a realitzar l'eutanàsia hem de tenir en compte una sèrie de consideracions. Haurem d'intentar que es respiri un ambient agradable tant per l'animal com pel propietari. A més, els clients necessiten sinceritat i una actitud amable en aquestes circumstàncies. De la mateixa manera evitarem transmetre sensació de pressa, per tant la nostra actitud ha de ser relaxada. L'animal s'ha de col·locar estirat sobre la taula per evitar que es desplomi. En cas que l'animal sigui molt nerviós, és recomanable aplicar prèviament un tranquil·litzant. Durant tot el procediment, és recomanable anar explicant detingudament als propietaris en què consistirà aquest procés pas a pas i preparar als que decideixin assistir a l'eutanàsia dels possibles efectes que puguin tenir els fàrmacs que s'administraran a l'animal (ulls oberts, relaxació d'esfínters...)

Pel que respecta al mètode i forma apropiada de practicar l'eutanàsia, la principal característica que s'ha de complir es basa en què sigui un mètode totalment indolor per l'animal, així com que s'aconsegueixi la ràpida inconsciència i mort del mateix. Per altra banda, és imprescindible que el procediment no requereixi d'una excessiva immobilització i sigui apropiat per l'edat, espècie i salut de l'animal.

Tots els mètodes emprats per l'eutanàsia animal fan servir tres mecanismes bàsics per causar la mort: la hipòxia directa o indirecta, la depressió directa de les neurones essencials per desenvolupar les funcions vitals o la interrupció física de l'activitat cerebral o destrucció de les neurones principals. En qualsevol cas, tots els mètodes han de provocar una inconsciència ràpida de l'animal seguida d'una parada cardio-respiratòria amb una pèrdua final de la funcionalitat nerviosa.

La via preferida per realitzar l'eutanàsia és la intravenosa. Així doncs, per l'aplicació el més recomanable és la col·locació d'una cànula de perfusió intravenosa.

SIGNES DE MALA PRAXIS EN L'EUTANÀSIA

Per tal de valorar si estem realitzant un correcte procediment d'eutanàsia és important reconèixer qualsevol signe de dolor, por i angoixa. La valoració d'aquests factors ha de basar-se fonamentalment en l'observació de la conducta anormal i de possibles respostes fisiològiques que demostrin qualsevol d'aquests signes. Així doncs, aquests poden incloure:

- Vocalitzacions d'angoixa
- Lluita
- Intents de fugida
- Agressions defensives o redirigides
- Resposta de paralització i/o immobilització
- Panteig
- Salivació
- Micció, defecació i evacuació dels sacs anals
- Dilatació de pupil·les
- Taquicàrdia
- Sudoració
- Contraccions reflexes de la musculatura esquelètica les quals originen tremolor i altres espasmes musculars

Per tant, és imprescindible avaluar en tot moment l'estat de l'animal, juntament amb el grau de consciència i la resposta a estímuls.

Finalment, cal destacar que el fet de no entendre la diferència entre eutanasiar i sacrificar durant la realització del procés pot comportar el patiment de l'animal. Així doncs, és molt important tenir clar ambdós conceptes i en conseqüència les seves diferències, ja que eutanàsia fa referència a la mort sense patiment físic, en canvi el sacrifici s'entén com la matança d'animals, especialment pel consum.

POST-EUTANÀSIA

Un cop realitzat correctament el procediment eutanàsic, hem de tenir en compte varis aspectes tant relacionats amb el client, com amb l'animal. Per una banda, una vegada administrat el fàrmac d'elecció per l'eutanàsia, s'ha de comprovar varis cops que el cor ha deixat de bategar. A més, mai transmetrem sensació de pressa al client, invitant-lo a quedar-se uns minuts amb l'animal si desitja intimitat amb aquest. Un cop el propietari ja no estigui present, manipularem el cadàver de manera respectuosa i el deixarem cuidadosament preparat tant si l'ha de veure el propietari com si no. En cas de realitzar-se necròpsia, serà obligatòria l'autorització del client i es realitzarà seguint les tècniques científicament acceptades. Finalment, procedirem a la retirada del cadàver segons el que s'hagi acordat amb el propietari.

ELIMINACIÓ DE CADAVERS

Els residus de cadàvers d'animals domèstics (RCAD), encara que tinguin diferent procedència (recollida en vies públiques o intempèrie, recollida i petició d'interessats, sacrifici en centres autoritzats...) tenen iguals característiques i composició tractant-se de residus de naturalesa orgànica.

Un cop s'ha produït la mort d'un animal ens hem de plantejar quines són les destinacions possibles no només per qüestions ètiques i morals, sinó que és una qüestió de salut pública recollida a la normativa vigent.

Cal saber que el propietari disposa del dret exclusiu del destí del cos del seu animal. A més, quan un animal mor a una clínica veterinària i els propietaris de l'animal no hi són presents, el veterinari té la responsabilitat d'assumir la custòdia d'aquest i mantenir el cos fins que pugui contactar amb el client degut a que el veterinari no té el dret de decidir què s'ha de fer amb ell cadàver.

Per tant, els propietaris tenen el dret exclusiu de determinar el destí del cos de l'animal, tot i que, quan la causa de mort són malalties infeccioses, i especialment quan són de declaració obligatòria, el veterinari té la potestat d'ignorar els requeriments del propietari i actuar com cregui convenient, en vistes a preservar la salut pública.

Normalment, doncs, es parla de tres possibilitats per a eliminar els RCAD:

- Incineració col·lectiva i eliminació de les cendres.
- Incineració individual i recuperació de cendres pel propietari.
- Sepultura del cadàver en un cementeri d'animals autoritzat.

La incineració és l'operació més recomanada pel fet que elimina un problema higiènic i sanitari i s'eviten possibles focus d'infecció, contaminació d'aigües, etc. Un cop mort l'animal, el propietari pot deixar la gestió en mans del seu veterinari o bé posar-se en contacte amb una empresa professional perquè reculli les restes de l'animal i després li tornin en forma de cendres.

Si el propietari descarta aquesta opció pot optar per enterrar el seu animal en cementiris autoritzats. En aquests, cal entregar un certificat veterinari a l'Ajuntament del municipi on

pertany el cementiri en qüestió, conforme l'animal no ha mort a conseqüència d'una malaltia infecto-contagiosa, ja que sinó, el cadàver hauria de ser destruït.

La gestió dels cadàvers siguin del tipus que siguin, de companyia o de granja, queda articulada en la llei 10/1998, de 21 d'abril de residus, Reglament d'Epizoòtia, de 1 de febrer de 1955, Real Decret 2.224/1993 de 17 de desembre, que deroga el RD. 845/1987 i incorpora a la normativa espanyola la Directiva 90/667/CEE i Directiva 92/118/CEE en vigor en Espanya, Decisió 449/96/CEE i Directiva 534/99.

ASPECTES LEGALS DE L'EUTANÀSIA

El dia 15 d'abril de 2008 en el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya es redacta el següent article, pel qual s'aprova el Text refós de la Llei de protecció dels animals. En aquest article únic es deroguen les disposicions següents:

1. **Decret 243/1994, del 13 de setembre**, pel qual s'estableixen els requisits que han de complir els centres de recollida d'animals de companyia abandonats.

Els responsables i el veterinari del centre de recollida determinaran si l'animal, un cop superada la revisió veterinària i en funció de les seves característiques comportamentals, és apte per ser donat en adopció. En cas contrari, l'animal serà sacrificat. Els animals que siguin sacrificats, ho seran mitjançant mètodes que impliquin el mínim patiment i que provoquin una pèrdua de consciència immediata. A aquest efecte s'utilitzaran anestèsics en les dosis i via adequades (article 3).

El veterinari de cada centre supervisarà i serà el responsable de les actuacions, les cures, els tractaments, els controls sanitaris, els sacrificis i les esterilitzacions que es realitzin als animals, de les seves condicions higiènic-sanitàries i les de les instal·lacions del centre, sens perjudici de les inspeccions que puguin realitzar els veterinaris dels serveis veterinaris oficials. (article 5)

2. La **Llei 3/1988, de 4 de març**, de protecció dels animals (DOGC núm. 967, de 18.3.1988), i les modificacions d'aquesta Llei fetes pel capítol I de **la Llei 12/2006, de 27 de juliol** (DOGC núm. 4690, de 3.8.2006).

És objecte d'aquest Decret la regulació dels mètodes d'eutanàsia per utilitzar en els animals de companyia que cal sacrificar, amb la finalitat d'evitar-los sofriment i que tinguin una pèrdua de consciència immediata.

Dicta també els mètodes d'eutanàsia acceptats per tal d'evitar-los patiment físic i psíquic, el sacrifici dels animals de companyia només podrà realitzar-se amb la prèvia sedació profunda o anestèsia general i mitjançant els productes i vies següents, a les dosis establertes per criteri facultatiu. A més diu que l'acte de l'eutanàsia haurà de ser realitzat per un veterinari, i en una dependència amb condicions higiènic-sanitàries correctes i amb un ambient que no afavoreixi l'estrès dels animals. En els centres de recollida d'animals de companyia abandonats, aquesta dependència estarà separada de les gàbies. (article 3).

L'article 4 dicta els mètodes d'eutanàsia prohibits, entre d'altres; bala captiva, descompressió, decapitació, ofegament, estrangulació, asfíxia, dislocació del coll, cops, clorur potàssic, CO₂, N₂, etc.

La llei dicta també els mètodes de confirmació de la mort, usant com a indicadors de la mort el cessament de la respiració, batec cardíac i funcions neurològiques centrals simultàniament (article 5).

A més regula que els centres de recollida d'animals abandonats, un cop transcorregut el termini legal per recuperar-los, podran sacrificar-los o donar-los en adopció, prèviament esterilitzats. L'esterilització s'ha de fer sota control veterinari (article 11).

Si un animal ha de ser sacrificat, s'han d'utilitzar mètodes que impliquin el mínim sofriment i provoquin una pèrdua de consciència immediata. El sacrifici s'ha de fer sota el control i la responsabilitat d'un veterinari (article 12).

Els ajuntaments i organitzacions supramunicipals podran així mateix ordenar l'aïllament o confiscar els animals de companyia en cas que se'ls hagués diagnosticat que pateixen malalties transmissibles a l'home, sigui per sotmetre'ls a un tractament curatiu adequat, sigui per sacrificar-los si fos necessari (article 13)

3. Decret **254/2000, del 24 de juliol**, pel qual s'estableixen els mètodes d'eutanàsia per als animals de companyia que s'han de sacrificar.
4. La **Llei 22/2003, de 4 de juliol**, de protecció dels animals (DOGC núm. 3926, de 16.7.2003), i les modificacions d'aquesta Llei fetes pel capítol I de la **Llei 12/2006, de 27 de juliol** (DOGC núm. 4690, de 3.8.2006).

En aquesta llei es manifesta una clara declaració de principis, al considerar als animals com organismes dotats de sensibilitat psíquica, a més de física.

L' article 1 del Decret legislatiu diu que aquesta Llei té per objecte establir les normes generals per a la protecció i el benestar dels animals que es troben de manera permanent o temporal a Catalunya, amb independència del lloc de residència de les persones que en són propietàries o posseïdores.

L'article 2 ens diu que la finalitat d'aquesta Llei és assolir el màxim nivell de protecció i benestar dels animals, i afavorir una responsabilitat més elevada i una conducta més cívica de la ciutadania en la defensa i la preservació dels animals.

Els animals són éssers vius dotats de sensibilitat física i psíquica, i també de moviment voluntari, els quals han de rebre el tracte que, atenent bàsicament les necessitats etològiques, en procuri el benestar. A més ningú no ha de provocar sofriments o maltractaments als animals o causar-los estats d'ansietat o por.

També prohibeix el sacrifici de gats i gossos a les instal·lacions per al manteniment d'animals de companyia, i als nuclis zoològics en general, excepte pels motius humanitaris i sanitaris que s'estableixin per via reglamentària. El sacrifici d'animals s'ha de fer, en la mesura que sigui tècnicament possible, de manera instantània, indolora i amb atordiment previ de l'animal, d'acord amb les condicions i els mètodes que s'estableixin per via reglamentària. A més dicta que el sacrifici i l'esterilització dels animals de companyia han de ser fets sempre sota control veterinari (article 11).

Els ajuntaments i les organitzacions supramunicipals poden ordenar, amb l'informe previ del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, aïllar o comissar els animals de companyia si s'ha diagnosticat, sota criteri veterinari, que pateixen malalties transmissibles a les persones, sia per sotmetre'ls a un tractament curatiu adequat, sia per sacrificar-los, si cal. (article 27).

La llei classifica com a molt greu el fet de sacrificar animals sense control veterinari o en contra de les condicions i els requisits establerts per aquesta llei, amb una multa que pot anar de 2.001 euros fins a 20.000 euros.

L'**ètica** és una paraula d'origen grec (ethos) que significava "morada o lloc on habita". Amb el temps va adquirir una conceptualització més àmplia que s'ha anat desenvolupant fins l'actualitat. Així doncs, avui dia s'empra per designar el caràcter, costums o moral que tenim els éssers humans, formant part d'una disciplina de la filosofia, és a dir, és considerada com la creença o principi que regeix el que és correcte i incorrecte.

Tanmateix, tots els problemes que estudia l'ètica s'analitzen a través de variats plantejaments, els quals reben el nom de dilemes ètics.

Pel que respecta la ètica clínica Veterinària, es basa en els deures i obligacions, els quals estructuraven els principis de la Deontologia Veterinària, és a dir, és el tractat del deure del Veterinari. Cal diferenciar els deures de les obligacions, ja que per deures s'entén un sèrie de reglaments i estatuts els quals han de ser complerts, mentre que les obligacions s'entenen com la base de la pràctica moral.

Per altra banda, la **moral** és una paraula d'origen llatí (mos) i significa "costums". Es defineix com les normes i comportaments justos i conformes al deure que una societat o grup humà accepta com vàlids en un moment determinats. La moral té a veure més amb reflexions de tipus teòriques, mentre que l'ètica té a veure més amb aspectes pràctics.

Així doncs, la forma en que posem en pràctica la moral és a través dels dilemes morals, situacions quotidianes en les que hem d'elegir i decidir entre dos o més opcions i que produeixen un conflicte de tipus moral, ja que no hi ha forma de donar prioritat a una responsabilitat en front les altres. Per solucionar un dilema moral, hem d'analitzar la nostra escala de valors morals i les causes o circumstàncies en que es desenvolupa aquest dilema.

Per tal d'intentar resoldre aquests conflictes ètics es pot recórrer al mètode del principalisme, el qual proposa analitzar diversos principis morals ètics:

- Principi de beneficència: Es basa en assumir el compromís de promoure el bé, actuant de la manera que més li convingui al pacient. No obstant, s'ha de tenir en compte que no es pot imposar un bé moral i que per tant s'ha de comptar amb l'opinió del propietari.

- Principi de no maleficència: Qualsevol de les actuacions ha de garantir la disminució o absència de patiment.
- Principi d'autonomia: Els veterinaris han d'establir un diàleg i una col·laboració amb el client, generant un clima de confiança que propici la transmissió de la informació. Sempre han de respectar les decisions dels propietaris, permetent-los que prenguin decisions sobre les actuacions a realitzar, sempre i quan siguin informades, ja que hem de tenir present que els clients participen activa i responsablement en els processos relacionats amb el seu animal.

Així doncs, si ens centrem amb la eutanàsia en petits animals, també ens trobem amb uns processos de reflexió respecte:

- Ètica personal: La noció sobre la mort que tingui el veterinari es traduirà en una comunicació conscient o inconscient cap als seus clients i pacients.
- Ètica professional: No s'hauria de dubtar de la credibilitat professional, doncs l'últim que vol el veterinari és la mort del seu pacient, al contrari del que poden pensar alguns propietaris els quals creuen que hi ha únicament un interès econòmic, ja que de ser així segurament la despesa econòmica seria major si s'intentés allargar la vida de l'animal mitjançant tractaments que se sap que no tindrien efecte, sense tenir en compte el patiment d'aquest. Així doncs, quan el veterinari recomana l'eutanàsia és perquè té el convenciment que és la millor opció per l'animal i per tant, el més recomanable per assegurar el benestar animal, fet que legitima la seva professió.
- Ètica organitzativa: S'ha de transmetre l'esperit de professionalitat a tot l'equip de la clínica, sabent que allà es vetlla pel benestar animal i consegüentment només s'eutanàsia quan és la millor opció per aquests.

Els veterinaris estan constantment sotmesos a dilemes ètics. Així doncs, la tensió que aquests senten a l'intentar atendre als pacients i als clients ha estat considerada com una qüestió fonamental en l'ètica de la medicina veterinària.

Per altra banda, els veterinaris són èticament responsables de reduir el patiment animal i per això, intenten negociar amb els seus clients situacions certament polèmiques de cara al benestar de l'animal de manera èticament responsable i respectuosa. A més, han d'utilitzar l'autoreflexió per tal de comprendre els seus propis valors, creences i prejudicis prèviament a iniciar-se amb diàlegs d'aquest tipus amb els clients, de la mateixa manera que els clients necessiten temps suficient per reflexionar sobre les seves pròpies creences, circumstàncies i alternatives possibles a aquest problema.

Tanmateix, és important per un veterinari establir els seus límits morals exposant clarament el que ells consideren solucions inapropiades per certs problemes, és a dir, deixar entendre en quines situacions el veterinari no accediria a certes peticions del client, com pot ser el cas d'un veterinari que li notifica al client que no tractar el dolor i ansietat de l'animal en una condició terminal és inacceptable. Cal destacar, que en casos de dubte davant el desenvolupament de límits en situacions complicades contextualment, els veterinaris poden sol·licitar l'ajuda d'especialistes en ètica clínica per tal de facilitar el diàleg entre el veterinari i el client, o bé poden sol·licitar la recomanació de comitès d'ètica. Aquests comitès d'ètica tenen la funció d'intervenir en els conflictes ètics i ajudar a la presa de decisions en aquells casos en els que es demani consell. Així doncs, la seva finalitat és assessorar, recomanar o conscienciar fugint de qualsevol fórmula impositiva, sancionadora o controladora.

Finalment, concloure que l'eutanàsia s'ha de considerar com un acte clínic tan important o més que qualsevol altre que es dugui a terme com a professionals de la Veterinària. L'eutanàsia no és una solució als problemes; la seva finalitat és acabar amb un patiment irremeiable quan no existeix alternativa mèdica.

“La asistencia en el proceso de morir debe ser un acto clínico tan cuidado éticamente y técnicamente como lo son todos los dirigidos a la prevención de la salud y la vida”

Actualment existeixen punts de vista diversos sobre l'aplicació de l'eutanàsia en els animals. O.Sandoe i S.B. Christiansen, de la Universitat de Copenhaguen, resumeixen els tres punts de vista principals que podem trobar actualment. A grans trets, aquests punts de vista consisteixen en, per una banda, que l'animal no té interès en la vida, per una altra, que l'animal té un interès en la vida però és reemplaçable i, per últim, que l'animal té un interès en la vida, el qual val la pena preservar.

“Els animals no tenen un interès inherent per la vida”

La idea principal d'aquest primer punt de vista és que és important maximitzar la qualitat de vida, és a dir, garantir que l'animal gaudeixi d'una bona qualitat de vida durant el temps que pot viure. Segons aquesta idea, doncs, és èticament desitjable minimitzar el sofriment dels animals, tot i que això impliqui posar fi a la seva vida. RG Frey, professor de la Bowling Green State University, és el principal defensor d'aquest punt de vista, el qual és, també, la opinió més comunment acceptada en la societat actual.

La justificació d'aquest punt de vista es basa en les diferències de la manera de pensar entre els animals i els humans. El professor Frey afirma que els processos de pensament animal són molt diferents als dels humans i, segons ell, els animals només poden tenir el que ell anomena “interessos”. Per exemple, un animal tindrà interès en tenir les seves necessitats bàsiques cobertes, com pot ser l'alimentació, mentre que només els humans tindran l'habilitat de prendre un interès especial en les coses, com pot ser l'alimentació, formulant desitjos i, a partir d'aquests desitjos, ser capaços de formular creences sobre si aquests es poden arribar a complir. Segons Frey, les creences només tenen sentit amb l'existència del llenguatge, essent impossible, doncs, que els animals tinguin creences i interessos reals en les coses.

Aquesta visió sobre el pensament animal és important alhora de prendre decisions sobre l'eutanàsia ja que l'aplicació d'aquesta, segons aquest pensament, no implica una infracció ni ètica ni legal, ja que els interessos de l'animal no han estat violats. En altres paraules, sense llenguatge els animals no poden formular desitjos sobre el seu futur i, per tant, es considera que no poden tenir un interès real en aquest. Això porta a Frey a concloure que la nostra obligació és únicament ser amables i piadosos amb els animals. Davant l'eutanàsia, aquesta

suposició implica que els interessos del propietari sempre s'interposaran als de la mascota, tenint el dret d'acabar amb la seva vida, sempre que la seva mort sigui indolora.

Aquest argument, però, presenta diverses controvèrsies, com que el llenguatge no és un requisit per tenir creences. Per exemple, un nen, abans de saber parlar, ha de tenir el desig i la creença per tal de ser capaç d'aprendre l'idioma per primera vegada: ha de tenir la convicció i la creença de que un objecte en particular rep el nom que se li ensenya. Aquesta creença, doncs, es troba abans del llenguatge i esdevé un requisit indispensable per a l'aprenentatge de l'idioma. D'aquesta manera, entenent que el llenguatge no és essencial per a tenir desitjos i creences, la principal peça de l'argument de Frey ja no es pot sostenir. A més, observant el comportament dels animals podem veure com aquests, efectivament, sí que tenen creences: un gos tindrà el desig de dirigir-se a un os perquè la seva experiència li ha portat a creure que l'os serà saborós. De la mateixa manera, un gat començarà a ronronejar quan s'aproximi a les cames del seu amo amb l'expectativa i la creença de que aquesta acció donarà lloc a una resposta per part del propietari que el gat troba plaent. Els animals, doncs, mostren preferències i són capaços d'iniciar accions per a que aquestes preferències siguin satisfetes. Podem dir, per tant, que els animals tenen un interès respecte la vida, no pel fet de que puguin fer plans de futur com els humans, sinó perquè puguin seguir satisfent les seves preferències i desitjos. La mort, més que qualsevol altra cosa, incideix sobre aquestes preferències ja que, aquesta exclou tota possibilitat de trobar satisfacció. Un cop mort, l'animal que tenia preferències i que podia trobar satisfacció en diferents coses, ja no hi podrà a fer mai més. De fet, la motivació per a la vida és el propòsit més bàsic per a l'evolució i els animals faran tot el possible per mantenir-se en vida. Sembla clar, doncs, que l'interès dels animals en la vida és un interès existent i el repte de l'aplicació de l'eutanàsia serà fer front a aquest interès de la millor manera possible.

Una perspectiva utilitarista

La idea principal subjacent en aquest segon punt de vista és que la qualitat de vida d'un animal ha de ser considerada com la qualitat col·lectiva de tots els animals. Això es basa en un dels principis més utilitzats pels experts en ètica: l'utilitarisme. Aquest principi estableix que l'acció més ètica dóna la mateixa consideració als interessos de les diferents parts, però tenint en compte que hi ha interessos majors i que aquests poden ser sumats, de manera que la part que té major interès total ha de ser afavorida. Per tant, un nombre major d'individus o un major interès individual seran avantatjats. Peter Singer, professor de la Universitat de Princeton, aplica aquesta filosofia alhora de sacrificar els animals per argumentar que la millor

acció a prendre és la que minimitza el patiment de tots els éssers sensibles, ja que tots els éssers sensibles tenen un interès en no patir. Singer diu que està bé matar un animal si aquest no es conscient de si viu una vida agradable i, si després de ser matat, serà reemplaçat per un altre animal que portarà una vida igualment agradable i que no hagués existit si el primer animal no s'hagués sacrificat. Segons l'argumentació de Singer, doncs, si es practica l'eutanàsia en una mascota però el propietari adquireix una de nova d'un refugi, els interessos de tots els animals domèstics i de l'amo es veuen satisfets. Aquesta idea, però, sembla justificar l'eutanàsia només en els casos en que l'amo de la mascota n'adquireix una altra. Singer, doncs, només mostra amb el seu raonament un dels casos en que pot ser justificada l'eutanàsia, però no marca els límits ètics que trobem actualment amb la seva aplicació. A més, arribar a la justificació de que una determinada posició és ètica, mitjançant l'aplicació de l'utilitarisme, requereix fer el càlcul de quant benefici obté cada entitat involucrada, cosa que sovint no és fàcil de mesurar.

Valor intrínsec d'un animal

A diferència dels dos punts de vista anteriors, en aquesta posició s'advoca per estendre la vida d'un animal que pateix. En aquesta visió, es considera que els animals no són reemplaçables i tenen un valor intrínsec en sí mateixos. Donald Griffin, professor de la Universitat de Rockefeller, afirma que els animals no humans tenen les mateixes capacitats cognitives que els humans, basant-se en les semblances en la seva neurofisiologia. L'observació del comportament comunicatiu de diverses espècies (com la dansa de les abelles, o l'ecolocalització dels dofins) observat al llarg dels anys suggereix la presència de processos mentals complexos. De fet, la percepció, la memòria, el desig, la creença, l'autoconsciència, la intenció i el sentit de futur són alguns dels atributs més importants que es troben en la vida mental dels mamífers. Els arguments de Griffin condueixen a la idea de que els animals tenen efectivament un valor intrínsec i que, per tant, han de tenir els mateixos drets de vida que els éssers humans. Per entendre aquests drets, doncs, s'haurà de veure l'eutanàsia de la mateixa manera de com aquesta és vista pels humans. Segons aquest principi, podem enumerar tres condicions concretes per l'eutanàsia, considerant que el seu incompliment resultarà en l'assassinat de l'animal:

- L'individu ha de ser sacrificat pels mitjans menys dolorosos.
- Qui sacrifica l'animal ha de creure que la mort de l'animal que serà sacrificat respon als interessos d'aquest últim.

- La persona que sacrifica l'animal ho ha de realitzar pensant amb l'interès d'aquest o amb el seu benestar.

En el cas de l'eutanàsia en els animals de companyia, trobem que la primera condició es satisfà fàcilment. Els altres dos punts, però, no sempre es satisfan en el cas d'animals sans que són sacrificats ja que tota l'eutanàsia que es realitza impulsada pels desitjos del propietari (problemes econòmics, de comportament de la mascota, etc.) no té en compte els interessos o el benestar de la mascota i es sacrifica, d'aquesta manera, les possibilitats futures d'aquesta per experimentar la vida i el plaer.

Està sempre justificada l'eutanàsia animal?

Al igual que amb els éssers humans, l'eutanàsia únicament està justificada si l'animal està patint degut a una malaltia debilitant i té poques esperances de recuperació total. No obstant, hi ha dues diferències clares entre l'eutanàsia dels humans i la dels animals, complicant el procés d'eutanàsia en els últims. En primer lloc, els animals, a diferència dels humans, no poden expressar el desig de morir, de manera que en aquest cas no té sentit parlar d'"eutanàsia voluntària". En segon lloc, com Bernard Rollin, professor de la Universitat Estatal de Colorado, assenyala, les mascotes no tenen la capacitat d'imaginar com el sofriment que pateixen pot arribar a donar lloc a un estat d'alleujament. L'animal és incapaç d'anticipar o tenir fins i tot l'esperança de cessació del dolor. Des del punt de vista de Rollin, doncs, no podem assumir que les mascotes tenen la voluntat d'experimentar aquest patiment, a diferència dels humans, esperant que en una situació futura el sofriment acabi i arribin a una situació de benestar. Per tant, Rollin es troba a favor de tractar mèdicament als animals, sempre i quant la seva qualitat de vida sigui adequada. Serà el propietari qui, juntament amb el veterinari, haurà d'assumir la responsabilitat de prendre les decisions adients, prenent la qualitat de vida de la mascota com a factor determinant. És precisament la qualitat de vida dels animals, el factor de discussió més important subjacent a les decisions sobre practicar o no l'eutanàsia en els animals. Respecte a això, Marian Stamp Dawkins, professora de la Universitat d'Oxford, ofereix un mètode per a determinar la qualitat de vida d'un animal. Establint un paral·lelisme amb els éssers humans, Marian Stamp considera que els animals, de la mateixa manera que els humans, continuaran fent tot allò que els hi causi plaer mentre gaudeixin d'una bona qualitat de vida. Quan un animal deixi de fer aquestes coses, pot significar que la qualitat de vida de l'animal està disminuint.

Per prendre una decisió ètica, doncs, hi hauria d'haver una vinculació de l'eutanàsia amb el comportament de l'animal, que serà l'eina que tindrem per avaluar la qualitat de vida de la

que gaudeix l'animal. D'aquesta manera, el client es veurà impedit per intentar realitzar prematurament l'eutanàsia a la seva mascota i, per altra banda, el veterinari també es veurà limitat a l'hora d'intentar forçar el tractament mèdic a la mascota per fer que aquesta visqui més temps, ja sigui per intentar maximitzar els seus ingressos o per satisfer els desig del propietari de mantenir viu l'animal.

Conclusió

La visió convencional de l'eutanàsia posa els interessos dels humans per sobre dels interessos dels animals. Segons aquest punt de vista, doncs, la vida dels animals pot ser èticament sacrificada en favor dels interessos dels humans, els quals tenen com a única obligació donar als animals una vida amb el menor patiment possible. Aquest punt de vista, però, ignora el fet de que les mascotes estan vivint, pensant i que són entitats emocionals. Molts mamífers no només tenen la capacitat d'experimentar el mateix dolor i patiment que els éssers humans, sinó que també tenen interès en la vida, per veure que les seves preferències són complides. Això porta a la conclusió, doncs, de que els animals no són reemplaçables i tenen valor inherent i, alhora, implica que l'eutanàsia en aquests ha de tenir la mateixa justificació que l'aplicada en els éssers humans. Els animals, per tant, han de tenir dret a seguir vivint i ser objectes de tractaments mèdics, sempre i quan es pugui assegurar i mantenir una bona qualitat de vida.

RAONS PER REFUSAR L'EUTANÀSIA

L'eutanàsia en veterinària és una pràctica polèmica, molt més inclús que en medicina humana, ja que els animals no tenen la capacitat de decidir sobre el seu destí quan el patiment apareix. Som nosaltres els encarregats d'aquesta tasca, i és per això que les decisions s'han de prendre mirant cap el ben de l'animal i no cap els nostres interessos. Malgrat això, en els temps que corren els valors morals i ètics estan en constant canvi així com la situació econòmica mundial, fet que dificulta la tasca dels veterinaris com a "jutges" dels animals de companyia.

En un recent estudi realitzat al Regne Unit (Octubre 2012) sobre les opinions de veterinaris a l'hora de refusar l'eutanàsia, es va veure que a pesar de que molts dels professionals de la medicina veterinària tenen una opinió personal de pes per rebutjar aquesta pràctica, en general tots l'accepten com a una eina freqüentment utilitzada en les seves clíniques.

En l'estudi s'avaluaven també el sexe i l'any de llicenciatura dels diferents veterinaris enquestats, així com les raons concretes per negar-se a realitzar l'eutanàsia i les pressions socials i professionals que feien acceptar o rebutjar una eutanàsia a pesar de les opinions personals. Totes les dades es tractaren de manera estadística i es publicaren a la revista "Papers".

La gran quantitat de diferents raons per negar-se a realitzar l'eutanàsia donades per els veterinaris enquestats es varen analitzar dins un marc ètic basat en evidències clíniques o raons mèdiques, considerant que era variable segons la persona que opinava. Malgrat això, també es varen tenir en compte aquelles raons que no solen ser tan evidents, per les quals el veterinari es veia forçat a practicar l'eutanàsia a pesar d'anar en contra de la seva voluntat.

Aquestes taules mostren els arguments donats per els professionals enquestats i la seva incidència estadística:

TAULA 1

RAONS PER REFUTAR L'EUTANÀSIA

Raó	Citacions totals de la raó
Ausència de sofriment	7
Animal jove	10
Animal amb salut	24
Animal no agressiu	10
Possibilitat adopció/acollida	13
Possibilitat tractament mèdic	6
Possibilitat tractament comportament	5
Propietari confós / desacord	3
Propietari incompetent	4
Conveniència del propietari	10
Finançament pel propietari	3
Mort del propietari	4
Problema causat per el propietari	1
Propietari no ha actuat correctament	3

TAULA 2

RAONS PER REALITZAR L'EUTANÀSIA A PESAR DE NO ESTAR D'ACORD

Raó	Citacions totals de la raó
"Por" del que faran els propietaris si es neguen a eutanasiar l'animal	12
Impossibilitat d'adopció / acollida	10
Impossibilitat de tractar	2
Impossibilitat de canviar les circumstàncies de l'animal	3
Negació del propietari a escollir altres opcions diferents a l'eutanàsia	4
Limitacions financeres	3
Preocupació per l'estat mental del propietari	1
Pressió per part del client	5
Pressió per part del cap de negoci	3
Pressió per part d'un consens general	1
"por" perquè el propietari anirà a un altre centre veterinari	3
Descoratjar a altres clients d'obtenir assessorament veterinari	1

Com es veu, les raons o els arguments més comuns són els problemes de salut dels animals, seguit de la possibilitat de l'animal de ser adoptat o acollit per una altra persona o entitat. En quant a les raons per les quals els veterinaris han hagut de practicar l'eutanàsia de forma més o menys forçada, veiem que el més comú és la preocupació dels professionals sobre el destí d'aquell animal si es neguen a eutanasiar-lo. Aquest fet és bastant sorprenent, ja que s'espera que la raó principal sigui la de tenir més o menys pressió per part del cap de l'empresa o del propietari de l'animal, i posa en qüestió el fet de que la decisió del veterinari no sigui duta a terme per satisfer els propis interessos morals o ètics.

Aquest article, a més, diferencia els arguments donats en tres grups ben diferenciats: raons basades en el benestar de l'animal, raons basades en el propietari i, finalment, raons basades en la pressió social exercida sobre el veterinari. La majoria dels arguments pertanyen al primer i segon grup, mentre que només uns pocs han estat basats en la pressió social.

És necessari destacar a pesar de les interpretacions estadístiques, hi ha diverses contradiccions en quant a l'opinió dels diferents veterinaris enquestats durant l'estudi. Per exemple, a l'hora de renunciar a eutanasiar un animal perquè té possibilitats de ser adoptat o acollit, molts dels veterinaris són de la opinió que existeixen molts factors que impedeixen l'adopció d'un animal, tals com l'edat (animal molt vell), l'estat de salut (animals terminals o amb una dolència crònica que comporti un gast elevat al seu adoptant) o la raça (animals d'una raça potencialment perillosa o que hagin mostrat algun problema anterior d'agressivitat).

També és un punt de discussió el tema econòmic a l'hora de tractar un animal, ja sigui de manera puntual o per alguna malaltia crònica. Molts dels veterinaris són de la opinió de que si hi ha possibilitats de que l'animal millori o es salvi són completament contraris a practicar l'eutanàsia encara que el propietari ho demani, i un nombre igual al grup anterior estan d'acord en eutanasiar un animal sense posar cap discussió al propietari. No obstant, un reduït grup d'ells proposa altres maneres de pagar el tractament, com el pagament aplaçat o amb ajudes de la caritat.

En quant a la pressió social a l'hora de realitzar o no l'eutanàsia, són bastants els veterinaris que temen la pressió dels propietaris, ja sigui per que preveuen un mal futur per l'animal si no accedeixen a la petició com per la seva reputació professional en la medicina veterinària.

Com hem vist, a l'hora de posar fi a la vida d'un animal s'han de considerar múltiples raons, tant personals com consensuades, i totes dins un marc teòricament ètic que respon a les diferents personalitats i creences culturals de cada persona. Malgrat això no podem deixar de

banda el més important a l'hora d'actuar, i és el marc deontològic o legal que ens permet prendre o no segons quines decisions. La legislació en el Regne Unit (zona de realització de l'estudi), recull al "Animal Welfare Act 2006" que a pesar de que està prohibit refusar la decisió d'eutanàsia presa pel propietari, els professionals veterinaris es poden acollir al seu propi reglament d'ofici, el qual dicta (al "RCVS 2010") que "cap veterinari està obligat a matar a un animal sa, a menys que sigui requerit per les autoritats legals com a part de les seves condicions d'ocupació".

Dins d'aquest marc legal, els veterinaris poden evitar tenir que aplicar l'eutanàsia no desitjada agafant altres camins no legals que ajudin a convèncer el propietari a prendre una opció alternativa al sacrifici de l'animal. Aquest fet condueix a la pregunta de que fins a quin punt són els veterinaris responsables de decidir sobre els interessos dels animal, si el patiment és millor opció que la mort i si l'eutanàsia és realment una pràctica ètica en veterinària.

Els centres d'acollida constitueixen la resposta actual a la necessitat de intervenció immediata davant els animals abandonats o perduts.

Els centres d'acollida es troben desbordats en moltes ocasions, degut a un flux d'entrada d'animals continuat, que provoca, junt amb la falta d'adoptants adequats, que els medis i l'espai d'aquests centres acabi sent insuficient. Aquesta situació porta als centres d'acollida a considerar l'ús de l'eutanàsia per a gestionar adequadament la densitat d'animals, així com per a prevenir situacions de maltractament animal. El recurs de l'eutanàsia com a mètode de gestió d'aquests centres porta, no obstant, a la creació d'un debat ètic i moral considerable.

criteris de classificació dels animals

Diverses organitzacions protectores dels animals van acordar una classificació dels animals en funció de criteris de salut i de risc per ajudar a determinar el grau d'adoptabilitat d'un animal i si aquest ha de ser eutanasiat o no. Aquesta classificació divideix als animals en 3 grups principals:

- Saludables: animals que no presenten problemes de salut ni de comportament i aparentment no presenten ningun risc per a l'ésser humà o altres animals.
- Tractables: animals que presenten problemes de salut o de comportament, però sense presentar cap risc important per a l'ésser humà o altres animals, i que poden ser tractats mitjançant les mesures que aportaria un propietari de forma habitual. Els animals tractables, alhora, es divideixen en:
 - o Recuperables: els animals que un cop tractats no presentarien seqüeles.
 - o Manejables: aquells que un cop tractats presentarien seqüeles, tot i que aquestes no serien importants per al seu benestar o salut pública.
- Intractables: són els animals que presenten problemes de salut o de comportament o bé que són un risc important per a la salut i seguretat públiques, i que no es solucionen amb les mesures que un propietari aportaria de forma habitual.

Aquesta classificació, no obstant, deixa confusos alguns punts com, per exemple:

- Estandarització de les cures dels propietaris cap als animals.

- Es consideren els cadells de menys de 8 setmanes que no sigui probable que arribin a ser saludables o tractables dins del grup d'animals intractables, essent aquesta una classificació discutible.
- Poden existir afeccions que si be no tenen importància o són fàcilment manejables en un entorn individualitzat on actuaria el propietari, en un entorn col·lectiu poden presentar un major risc i, per tant, s'hauria de reconsiderar la seva classificació.

A l'hora de prendre una decisió, s'ha de tenir en compte que tindrà una importància decisiva la disponibilitat de recursos presents al centre d'acollida en qüestió, essent necessari reevaluar e forma continuada alguns criteris de decisió en funció d'aquesta disponibilitat.

A més, hi haurà aspectes que si be no inhabilitaran a un animal per a la seva adopció, seran factors que la dificultaran (animals vells, grans, etc.) i, per tant, aquests animals seran més susceptibles a ser eutanasiats. Aquest fet constitueix una contradicció en relació a l'aplicació del principi ètic de justícia, que per una banda contempla la no discriminació i, per l'altra, la responsabilitat que tenen els responsables d'aquests centres a l'hora de distribuir els recursos de manera efectiva i eficient.

El problema es presentarà quan, per circumstàncies de maneig, el nombre d'animals classificats com a saludables superi el nombre d'animals que el centre pugui fer-se càrrec de forma eficaç. Aleshores el centre s'haurà de plantejar per quin motiu aquest animal no es adoptat i què podem fer per a solucionar la situació, podent -se reconsiderar la classificació de l'animal si s'escau.

Alternatives

Independentment de les accions educatives i legislatives que contribueixin a disminuir l'entrada d'animals en aquests centres, és important desenvolupar iniciatives que portin, a curt i mitjà termini, a la disminució dels casos d'eutanàsia. Les mesures a desenvolupar, concretament, es basaran en l'establiment de mesures essencialment preventives davant els problemes infecciosos, el voluntariat, estimular i recolzar l'hàbit d'adopcions mantenint als animals lliures de patologies, problemes físics i etològics, desenvolupar un control poblacional efectiu basat en l'esterilització dels animals, així com el desenvolupament de protocols que facilitin la classificació dels animals i la presa de decisions.

A Espanya el Real Decret 287/2002 defineix què és un gos potencialment perillós i les mesures preventives que ha de complir el seu propietari.

Es consideren animals potencialment perillosos tots els que pertanyen a espècies o races que tinguin la capacitat de causar lesions o la mort a altres animals, persones i/o danys materials, fent més èmfasi en aquells animals domèstics o de companyia de l'espècie canina que per el seu caràcter agressiu, mida o potencia mandibular tinguin la capacitat anteriorment citada.

Aquesta llei dicta que els ciutadans que tinguin animals perillosos necessiten obtenir una llicència especial atorgada per l'Ajuntament del municipi de residència del sol·licitant si compleix els requisits necessaris; ser major d'edat i estar capacitat per tenir cura de l'animal, no haver estat condemnat per diferents delictes, obtenir un certificat d'aptitud psicològica i un segur de responsabilitat civil per danys a tercers que poder ser causats per l'animal.

La llei estableix una sèrie de mesures tals com portar l'animal subjectat amb corretja o cadena de menys de 2 metres en vies i espais públics i només un gos per propietari (major d'edat), usar morrions i la prohibició d'accés a transports col·lectius i llocs públics (amb excepcions).

El protocol d'actuació a Espanya davant d'una ferida provocada per un gos és la següent: Primerament es procedeix al tractament local de la ferida i profilaxis antitetànica si la persona no estava degudament vacunada.

Si l'animal domèstic procedeix d'una zona endèmica de ràbia aquest es vigilarà durant 14 dies. En cas de que sigui autòcton no caldrà. Si l'animal ha desaparegut i no se'n coneix la procedència es valorarà la localitat on s'han produït els fets, la localització anatòmica d'aquesta i la seva importància i gravetat. Segons aquests criteris es decidirà si cal administrar la vacuna antiràbica juntament amb gammaglobulina antiràbica (protocol d'actuació si l'animal està afectat de ràbia), o la primera solament.

En casos d'agressivitat d'un animal domèstic el veterinari primerament haurà de descartar que existeixi una causa orgànica. En cas de que aquesta es descarti, si existeixen problemes etològics, s'utilitzaran tècniques per canviar les pautes de comportament amb o sense ajuda de tractaments farmacològics.

Tot i així, en alguns casos es recomanarà l'eutanàsia. Per prendre la decisió cal tenir en compte el potencial de produir lesions (gravetat) o letalitat (mida de l'animal, conformació de la mandíbula...), si l'animal dóna avisos abans d'atacar, tipus d'agressivitat, entorn on viu l'animal (àmbit familiar), etc.

Després de fer un examen físic i etològic (de comportament), si l'animal és agressiu cal fer una distinció entre animals normalment agressius i animals patològicament agressius (sociòpates). El els primers és fonamental la comunicació amb els propietaris per a que reeduqui a l'animal, reduir l'ansietat d'aquesta i suggerir algunes mesures de seguretat. Si no existeixen antecedents d'atacs a persones i els propietaris estan disposats a realitzar les modificacions corresponents, no és recomanada l'eutanàsia. En el cas de gossos sociòpates aquesta sí que podria ésser recomanada ja que representen un perill per als propietaris i altres persones.

CONSENTIMENT ESCRIT

L'eutanàsia es basa en una decisió conjunta ja que per dur-la a terme hem d'acompanyar-lo, però fonamentalment és del client, doncs ell té l'última paraula. Per això, és precís dialogar amb ell, valorar les expectatives de recuperació després de la operació o tractament proposat i en cas de no ser satisfactòries valorar l'eutanàsia.

A més de que el veterinari i el seu equip realitzin correctament l'acte clínic en qüestió, és precís el consentiment informat del propietari de l'animal i assegurar-se que la informació que se li ha facilitat ha estat entesa. Un cop analitzades les característiques pròpies de l'acte facilitades pel veterinari i contestades les preguntes que el client realitzi, es passaria a la firma per escrit del consentiment informat, el qual conté uns continguts mínims essencials per la realització del procés.

La principal diferència de la pràctica de l'eutanàsia en medicina veterinària i medicina humana és la seva situació legal.

En medicina veterinària, l'aplicació de l'eutanàsia en casos de patiment extrem i incurable del pacient no està penalitzada legal ni èticament. De fet, la immensa majoria de les associacions de benestar animal coincideixen en la realització d'aquesta pràctica i l'aproven, sempre sota les condicions i metodologia recollides segons la normativa i causant el menor dolor possible.

Els veterinaris, en general, practiquen l'anomenada "eutanàsia activa", que consisteix en provocar la mort de l'animal que pateix una malaltia incurable, sempre amb el consentiment del propietari i, molts cops, sota la seva expressa petició.

En medicina humana, l'eutanàsia, entesa com a aquelles accions realitzades per altres persones, a petició expressa d'un pacient que pateix un patiment físic o psíquic com a conseqüència d'una malaltia incurable, per a causar-li la mort de forma ràpida, eficaç i indolora, està penada en la majoria de països. En medicina humana, doncs, és interessant introduir altres conceptes com el *suïcidi assistit* i el *rebuig al tractament*.

El suïcidi assistit consisteix en proporcionar a una persona de forma intencional i amb coneixement, els medis i/o procediments necessaris per al suïcidi, incloent l'assessorament sobre les dosis letals dels medicaments, la prescripció d'aquests o el seu subministrament. En aquests casos és el pacient qui voluntària i activament acaba amb la seva vida i, per això, s'inclou el terme "suïcidi".

El rebuig al tractament és el rebuig que fa el pacient al tractament que l'equip mèdic que el tracta li proposa, tot i que aquesta decisió pugui derivar en un risc per la seva vida.

La situació legal en els diferents països d'Europa, Oregón i Austràlia amb respecte a l'eutanàsia i l'ajuda al suïcidi és molt diferent:

TABLA I		
SITUACIÓN LEGAL DE LA EUTANASIA Y DEL SUICIDIO ASISTIDO EN EUROPA, OREGÓN Y AUSTRALIA		
País	Situación legal	
	Eutanasia	Suicidio asistido
España	-	-
Holanda	+	+
Bélgica	+	+
Suiza	-	+
Reino Unido	-	-
Alemania	-	+/-
Francia	-	-
Dinamarca	-	-
Oregón	-	+
Austràlia	-	-

-. penalizado; +: despenalizado.

A Espanya, concretament, tant l'eutanàsia com l'ajuda al suïcidi es troben penades per la llei, segons recull l'article 143 del Codi Penal.

Pel que fa al rebuig al tractament, és un dret reconegut legalment en el nostre país, pel qual una persona que pateix una determinada malalta, que de forma verbal o escrita, expressi la voluntat de no acceptar una determinada actuació mèdica.

Per altra banda, també són importants les diferències existents a l'hora de buscar consentiment per a portar a terme l'eutanàsia, o en altres casos el suïcidi consentit. Mentre els doctors prendran la decisió segons la voluntat del pacient, serà l'opinió professional juntament amb el desig del propietari de l'animal el que farà prendre una determinada decisió al veterinari. Cal recalcar, a més, que en l'àmbit veterinari, les decisions preses sobre l'eutanàsia, vindran determinades, en moltes ocasions, per la capacitat del propietari a poder pagar un determinat tractament mèdic.

No obstant, podem trobar certs paral·lelismes.

Els doctors es troben en molts casos amb pacients que no tenen la capacitat mental suficient per expressar el seu desig o rebuig en vers l'eutanàsia, suïcidi assistit o rebuig al tractament, o bé es troben inconscients de manera que, en aquest cas, els doctors, de la mateixa manera que els veterinaris, es basen en l'opinió d'altres, sovint familiars, per prendre una decisió. En ambdós casos, doncs, l'opinió d'una tercera persona (familiars o propietaris), constituirà un factor important de decisió. De fet, el doctor Michael Wilks, del comitè ètic de l'associació britànica de veterinaris, considera que el propietari d'un animal té més poder de decisió sobre un tractament mèdic que el familiar d'un pacient. En moltes ocasions, davant el desacord

entre metges i familiars respecte quin és el millor tractament o solució per a un determinat pacient, el cas s'ha hagut de portar davant els tribunals. El problema que es planteja en l'àmbit veterinari és, doncs, bastant clar: si el propietari d'un pacient té més poder de decisió que el familiar d'un pacient incapacitat respecte a la decisió de la realització d'un determinat tractament, aquests propietaris tenen el dret, per tant, d'exigir a un veterinari que es desfici d'un animal sa? En moltes ocasions, la vida i el benestar de l'animal no es troben compromesos, però el propietari vol desfer-se de l'animal perquè aquest li suposa una molèstia. Aquest és un fet ineludible i suposa un gran dilema ètic entre els professionals veterinaris. La gran majoria dels veterinaris, no obstant, satisfan la petició dels propietaris de desfer-se de l'animal, tot i fer-ho amb una gran reticència i tractant de parlar amb els propietaris, perquè portin a l'animal a un refugi.

No obstant, l'eutanàsia voluntària, és a dir, per desig exprés del propi pacient, el Dr. Wilks argumenta que només la podem trobar en el cas dels humans ja que en el cas dels animals de companyia, l'eutanàsia és un procés completament involuntari. Fins a l'escala dels primats sembla ser que podríem arribar a detectar algun indici de voluntarietat d'acabar amb la vida, però no sembla ser possible observar-ho en el cas dels gossos o els gats. No obstant, hi ha propietaris que asseguren que els animals els hi comuniquen d'alguna manera el desig de morir.

UNA VISIÓ SUBJECTIVA

En aquest treball hem inclòs entrevistes i enquestes per obtenir una visió més subjectiva sobre l'eutanàsia, demanant l'opinió tant a persones relacionades amb el camp de la veterinària com a persones externes.

S'han realitzat quatre entrevistes i seixanta enquestes a persones de diferents àmbits i edats.

ENTREVISTES

FERNANDO ARROYO

Any i lloc de llicenciatura: 1995 UAB

Ocupació actual: Veterinari

- 1) Està d'acord amb l'eutanàsia animal? En cas de que no estigui d'acord amb la realització d'eutanàsies animals explica el perquè. En cas afirmatiu; en quins casos veu justificada l'aplicació de l'eutanàsia.

Sí. Siempre que suponga evitar sufrimiento al animal. En enfermedades terminales o en las que no sea posible un tratamiento paliativo.

- 2) Amb quina freqüència realitza una eutanàsia? Ha variat la freqüència en els últims anys?

- *Realizo entre 3 a 5 por mes.*
- *Sí, tengo la sensación que ha aumentado en los últimos meses. Puede ser causalidad, pero ha habido algunas semanas de 6 a 7 eutanasias.*

- 3) Quins són els principals motius pels quals realitza una eutanàsia.

Enfermedades terminales, enfermedades no terminales pero que impliquen sufrimiento del animal (por ejemplo; hernias discales sin posibilidad de cirugía). Casos de agresividad con riesgo para los propietarios.

- 4) Alguna vegada ha estat en desacord a l'hora d'eutanàsia un animal perquè considerava que la causa no era justificada?

Sí, y me he negado a realizarla.

Per quim motiu? Què ha fet en aquestes ocasions?

- *Por problemas menores como una alergia a pulgas o cosas similares en los que no se ve ninguna implicación por parte del propietario.*
 - *Facilitar teléfonos de protectoras.*
- 5) En qui creu que hauria de recaure la responsabilitat de la decisió? Fins a quin punt la decisió queda en mans del propietari?

La decisión siempre es del propietario. Pero considero mi derecho como veterinario a negarme a practicarla si no está justificada.

- 6) En cas que el propietari no vulgui realitzar l'eutanàsia i vostè cregui que és necessària, què pensa que cal fer?

Nunca decidir por el propietario. Explicar la situación, las complicaciones y sufrimientos que implica para el animal.

- 7) Què pensa de l'eutanàsia en casos d'agressivitat?

Justificada si supone serio riesgo para los miembros de la familia, sobre todo si hay niños. También depende de la raza, grado de agresividad y del diagnóstico y posibilidades de tratamientos establecidos por el etólogo.

- 8) Està al corrent de la legislació sobre l'eutanàsia? Canviaria alguns aspectes?

Sí, me parece correcta.

ALBERT MARTÍNEZ

Any i lloc de llicenciatura: 2006 UAB

Ocupació actual: *veterinari petits animals*

- 1) Està d'acord amb l'eutanàsia animal? En cas de que no estigui d'acord amb la realització d'eutanàsies animals explica el perquè. En cas afirmatiu; en quins casos veu justificada l'aplicació de l'eutanàsia.

Sí, estic d'acord, sobre tot en casos d'animals amb malalties irreversibles que no responen a cap mena de tractament pal·liatiu i que comencen a no tenir una bona qualitat de vida. També en casos d'animals molt agressius que no responen a cap tipus de pauta per millora la seva conducta ni a cap tractament farmacològic i representen una amenaça per a altres persones, animals, etc...

- 2) Amb quina freqüència realitza una eutanàsia? Ha variat la freqüència en els últims anys?

Aproximadament una a la setmana. Potser ha augmentat lleugerament, ja que hi ha molts propietaris sense recursos econòmics per a poder finançar segons quins tipus de proves per tenir in diagnòstic, tractaments de prescripció mèdica, etc...

- 3) Quins són els principals motius pels quals realitza una eutanàsia.

Animals en fase terminal(la gran majoria) crònics, animals molts vells sense qualitat de vida (per exemple amb problemes de artritis) i, en un % molt poc representatiu, animals amb problemes greus de conducta etc.

- 4) Alguna vegada ha estat en desacord a l'hora d'eutanàsia un animal perquè considerava que la causa no era justificada?

Sí, en algun cas que ens han vingut propietaris que no poden fer-se càrrec de l'animal i ens exposen motius de poca credibilitat.

Per quim motiu? Què ha fet en aquestes ocasions?

- *Per exemple que son agressius, que pateixen, que s'orinen en casa, etc...*
- *Facilitar el telèfon de protectores perquè pugui'm fer-se càrrec, intentar convèncer-se al propietari de que si l'animal esta sa i no representa cap perill no esta justificat eutanasiar-lo.*

- 5) En qui creu que hauria de recaure la responsabilitat de la decisió? Fins a quin punt la decisió queda en mans del propietari?

La decisió la pren el propietari, el veterinari ha de decidir si esta justificat o no. De totes maneres, si el vol fer-ho, ho acabava fent a qualsevol altre centre, de manera que la decisió que puguem tenir nosaltres en concret té poc pes.

- 6) En cas que el propietari no vulgui realitzar l'eutanàsia i vostè cregui que és necessària, què pensa que cal fer?

Intentar fer veure al propietari que l'animal pateix perquè prengui la decisió, fer-li saber que no hi ha solució i que l'animal cada vegada estarà pitjor, de manera que la millor opció que podem triar per l'animal es l'eutanàsia.

7) Què pensa de l'eutanàsia en casos d'agressivitat?

Potser es practica més del que es deuria, però hi ha casos en els que està justificat sempre i quan no responguin a cap tipus de programa d'ensinistrament o tractament farmacològic i suposi un risc per a persones o animals.

8) Està al corrent de la legislació sobre l'eutanàsia? Canviaria alguns aspectes?

Sí, sé que hi ha una llei que regula amb quin tipus de medicament s'ha de fer, i que no deixa utilitzar mètodes amb altres substàncies tòxiques, i que han de ser amb substàncies (con el pentobarbital, T61, etc...).

Potser canviaria algun aspecte, encara que no conec la legislació al 100%, ja que hi ha casos injustificats en els que a algun centre veterinari o altre s'acaben portant a terme.

SILVIA CRUZ

Any i lloc de llicenciatura: 1994, UAB

Ocupació actual: *Veterinària de petits animals*

1) Està d'acord amb l'eutanàsia animal? En cas de que no estigui d'acord amb la realització d'eutanàsies animals expliqui el perquè. En cas afirmatiu, en quins casos veu justificada l'aplicació de l'eutanàsia?

Sí, hay casos del todo justificados tales como enfermedades terminales, casos graves de agresividad... y algunos animales llegan en condiciones muy penosas (sin atención veterinaria) y que incluso han esperado demasiado...

2) Amb quina freqüència realitza una eutanàsia? Ha variat la freqüència en els últims anys?

- *Del orden quizás de 2-3 por semana (hoy mismo un hurón y una gata con un tumor mamario ulcerado y sangrando...).*
- *No creo que haya variado la frecuencia en los últimos años.*

3) Quins són els principals motius pels quals realitza una eutanàsia.

- *Enfermedades terminales*
- *Animales gerontes con disfunción cognitiva y mala calidad de vida*
- *Casos graves de agresividad*

4) Alguna vegada ha estat en desacord a l'hora d'eutanasiar un animal perquè considerava que la causa no era justificada? Per quin motiu? Què ha fet en aquestes ocasions?

Sí. Alguna vez tanto mis compañeros como yo misma nos hemos negado. Recuerdo una ocasión en que traían un perro a eutanasiar por una DAPP o cuando lo plantean por no poder atender... y en esas ocasiones procuramos facilitar teléfonos de protectoras, refugios o que funciones el boca a boca... intentar dar una salida, aunque no siempre se consigue.

5) En qui creu que hauria de recaure la responsabilitat de la decisió? Fins a quin punt la decisió queda en mans del propietari?

Finalmente la decisión es del propietario, pero eso no significa que el veterinario no pueda declinar eutanasiar; aunque finalmente si no se eutanasia en un centro acaban yendo a otro o en algunos casos en un abandono...

6) En cas que el propietari no vulgui realitzar l'eutanàsia i vostè cregui que és necessària, què pensa que cal fer?

Podemos asesorarle en cuanto al estado clínico, pronóstico, pero la decisión final recae en el propietario. Si hay enfermedad terminal y no se decide eutanasia, se procura que el animal no padezca dolor y esté lo más "comfortable" posible.

7) Què pensa de l'eutanàsia en casos d'agressivitat?

Si hay casos de agresividad que se han tratado médica y quirúrgicamente y son "conflictivos" no me niego a practicar la eutanasia, sobretodo si hay menores en casa (no te puedes "arriesgar" a que haya algún suceso grave...).

8) Està al corrent de la legislació sobre l'eutanàsia? Canviaria alguns aspectes?

- *Sí, aunque supongo que no al 100%, no al detalle.*
- *Sí, acerca del uso en barbitúricos empleados, siempre firma de autorización por parte del propietario, tiempo de espera si el animal ha mordido recientemente...*

ANTONIO DE LORENZO

Any i lloc de llicenciatura: 2009, Bolonya, Itàlia

Ocupació actual: Veterinari de petits animals

1) Està d'acord amb l'eutanàsia animal? En cas de que no estigui d'acord amb la realització d'eutanàsies animals expliqui el perquè. En cas afirmatiu, en quins casos veu justificada l'aplicació de l'eutanàsia?

- Sí, estic d'acord. Penso que una de les principals obligacions d'un veterinari es evitar el patiment als animals i per això trobo indicada l'aplicació de l'eutanàsia en els casos de malaltia terminal, agonia, impossibilitat objectiva del propietari a fer-se càrrec de la curació de processos greument invalidants per la seva mascota, un cop esgotades totes les alternatives (familiars, protectores...).

- Agressivitat no provocada vers persones després de consultar amb etòleg.

2) Amb quina freqüència realitza una eutanàsia? Ha variat la freqüència en els últims anys?

- Aproximadament de 2 a 5 eutanàsies al mes.

- Es nota una baixada del nombre d'eutanàsies i una demora en la decisió del moment en el qual aplicar-la per part dels propietaris, moltes vegades per tema econòmic, fins al punt que un 30-40% dels animals candidats a eutanàsia són presentats ja cadàvers.

3) Quins són els principals motius pels quals realitza una eutanàsia.

- Neoplàsia estadi terminal o metàstasis massives generalitzades/pulmonars

- Politraumatismes estadi crític

- Greus dificultats de maneig (ex: gos amb para/tetraplègia)

- Malalties greument invalidants sense qualitat de vida per impossibilitat de tractament, després d'esgotar altres possibilitats

4) Alguna vegada ha estat en desacord a l'hora d'eutanasiar un animal perquè considerava que la causa no era justificada? Per quin motiu? Què ha fet en aquestes ocasions?

- Sí, en casos de desig dels propietaris de desfer-se de l'animal (comptades ocasions) o per resistència a subministrar-li un tractament que amb bones possibilitats hauria millorat la malaltia de l'animal.

- M'hi he negat.

5) En qui creu que hauria de recaure la responsabilitat de la decisió? Fins a quin punt la decisió queda en mans del propietari?

La decisió final queda en mans dels propietaris, el veterinari s'ha d'oposar en cas que estimi que no està justificada.

6) En cas que el propietari no vulgui realitzar l'eutanàsia i vostè cregui que és necessària, què pensa que cal fer?

Una vegada explicats els motius i si la negativa del propietari persisteix, administrar tractament pal·liatiu.

8) Què pensa de l'eutanàsia en casos d'agressivitat?

En cas d'atac amb danys greus i sense aparent motivació estic a favor si el propietari ho desitja, encara que recomanaria visita amb un etòleg i entre tots buscar una solució que no comportés l'eutanàsia.

9) Està al corrent de la legislació sobre l'eutanàsia? Canviaria alguns aspectes?

Proposaria un organisme col·legial pels casos més conflictius.

ENQUESTA

Edat: _____ Professió: _____ Sexe: Home Dona

1. Sap què és l'eutanàsia?
 Sí No
2. Té alguna mascota a casa? Sí No Quina?
 Gos Gat Altres:
3. Ha tingut d'eutanasiar mai un animal?
 Si. Per quin motiu?
 No
4. Està d'acord amb la realització de l'eutanàsia?
 Sí No Depèn:
5. Es sent preparat per decidir aplicar l'eutanàsia i afrontar-ne les conseqüències?
 Si
 No
 Depèn:
6. Coneix els diferents mètodes d'eutanàsia en animals?
 Si
 No
7. Creu que és important el mètode d'eutanàsia utilitzat?
 Si. Perquè?.....
 No. Perquè?.....
8. Marqui en quines situacions troba justificada l'aplicació de l'eutanàsia:
Malaltia:
 Incurable
 Curable, però amb probabilitat que l'animal quedi amb alguna discapacitat que el faci dependent.
 Crònica amb tractament de per vida però sense dolor
 Crònica amb tractament de per vida amb dolor
 Crònica amb tractament de cost elevat
 Crònica amb tractament que impliqui molta dedicació

- Animal geriàtric (per mala qualitat de vida)

Alteracions de comportament

- Agressivitat front altres animals
- Agressivitat front a les persones
- Danys al mobiliari
- Animal borda/miola/crida constantment
- Defecació/micció inapropiades

Animal sa

- Vacances
- Canvi d'habitatge
- Problemes econòmics
- El propietari se n'ha cansat
- Nou individu (bebè a la família)
- Amb anomalia que disminueix el seu valor com a reproductor
- No serveix per a la seva funció (caça, guia, etc)

9. En mans de qui creu que hauria de recaure la decisió sobre realitzar o no l'eutanàsia?

- Veterinari
- Propietari
- Ambdós
- Altres

10. A l'hora d'aplicar l'eutanàsia, creu que el veterinari ha d'actuar en benefici del propietari o de la mascota?

- Propietari
- Mascota
- Depèn:

11. Considera ètic que una persona decideixi sobre la vida d'un animal?

- Si
- No
- Depèn:

12. Està d'acord amb l'eutanàsia humana?

- Si
- No
- Depèn:

RESULTATS I INTERPRETACIONS DE LES ENQUESTES

	1. Sap què és l'eutanàsia?		2. Té alguna mascota a casa?				3. Ha hagut d'eutanasiar mai un animal?		4. Està d'acord amb la realització de l'eutanàsia?		
	Sí	No	Si			No	Si	No	Si	No	Depèn
			Gos	Gat	Altres						
<u>Veterinaris</u>	100%	0%	40%	40%	10%	10%	95%	5%	70%	0%	30%
<u>Estudiants veterinària</u>	100%	0%	65%	10%	5%	20%	70%	30%	50%	0%	50%
<u>Altres professions</u>	100%	0%	50%	15%	4,3%	30,7%	46,2%	53,8%	53,8%	7,7%	38,5%

	5. Es sent preparat per decidir aplicar l'eutanàsia i afrontar-ne les conseqüències?			6. Coneixes els diferents mètodes d'eutanàsia en animals?		7. Creus que és important el mètode d'eutanàsia utilitzat?	
	Sí	No	Depèn	Si	No	Si	No
<u>Veterinaris</u>	80%	10%	10%	100%	0%	100%	0%
<u>Estudiants veterinària</u>	70%	10%	20%	40%	60%	100%	0%
<u>Altres professions</u>	69,2%	23,1%	7,7%	0%	100%	92,3%	7,7%

	8. Marqui en quines situacions troba justificada l'aplicació de l'eutanàsia:						
	Malaltia						Animal geriàtric amb mala qualitat de vida
	Incurable	Curable amb probabilitat de que l'animal quedi amb alguna discapacitat que el faci dependent	Crònica amb tractament de per vida sense dolor	Crònica amb tractament de per vida amb dolor	Crònica amb tractament de cost elevat	Crònica amb tractament que impliqui molta dedicació	
<u>Veterinaris</u>	100%	60%	0%	70%	30%	10%	80%
<u>Estudiants veterinària</u>	70%	10%	0%	100%	20%	80%	80%
<u>Altres professions</u>	69,2%	23%	0%	69,2%	23%	15,4%	46,1%

8. Marqui en quines situacions troba justificada l'aplicació de l'eutanàsia:					
Alteracions de comportament					
	Agressivitat front altres animals	Agressivitat front a les persones	Danys al mobiliari	Animal borda/miola/ crida constantment	Defecació/ micció inadequades
Veterinaris	40%	80%	0%	0%	10%
Estudiants veterinària	10%	40%	0%	0%	0%
Altres professions	15,4%	53,8%	0%	7,7%	7,7%

8. Marqui en quines situacions troba justificada l'aplicació de l'eutanàsia:							
Animal sa							
	Vacances	Canvi d'habitatge	Problemes econòmics	El propietari se n'ha cansat	Nou individu (bebè, etc).	Anomalia que disminueix el seu valor com a reproductor	No serveix per a la seva funció (caça, guia, etc).
Veterinaris	0%	0%	10%	0%	0%	0%	0%
Estudiants veterinària	0%	0%	20%	0%	0%	0%	0%
Altres professions	0%	0%	15,4%	0%	7,7%	0%	0%

	9. En mans de qui creu que hauria de recaure la decisió sobre realitzar l'eutanàsia?				10. A l'hora d'aplicar l'eutanàsia, creu que el veterinari ha d'actuar en benefici del propietari o de la mascota?			11. Considera ètic que una persona decideixi sobre la vida d'un animal?			12. Està d'acord amb l'eutanàsia humana?		
	Veterinari	Propietari	Ambdós	Altres	Propietari	Mascota	Depèn	Si	No	Depèn	Si	No	Depèn
Veterinaris	20%	20%	60%	0%	0%	80%	20%	80%	0%	20%	100%	0%	0%
Estudiants veterinària	20%	10%	70%	0%	0%	100%	0%	10%	10%	80%	80%	0%	20%
Altres professions	15,4%	38,5%	46,1%	0%	7,7%	69,2%	23%	46,1%	15,4%	38,5%	38,5%	23%	38,5%

RESULTATS I INTERPETACIÓ DE LES ENQUESTES

1. Sap què és l'eutanàsia?

Els resultats en els tres col·lectius consultats conclouen que el 100% són coneixedors de l'eutanàsia com a forma de mort.

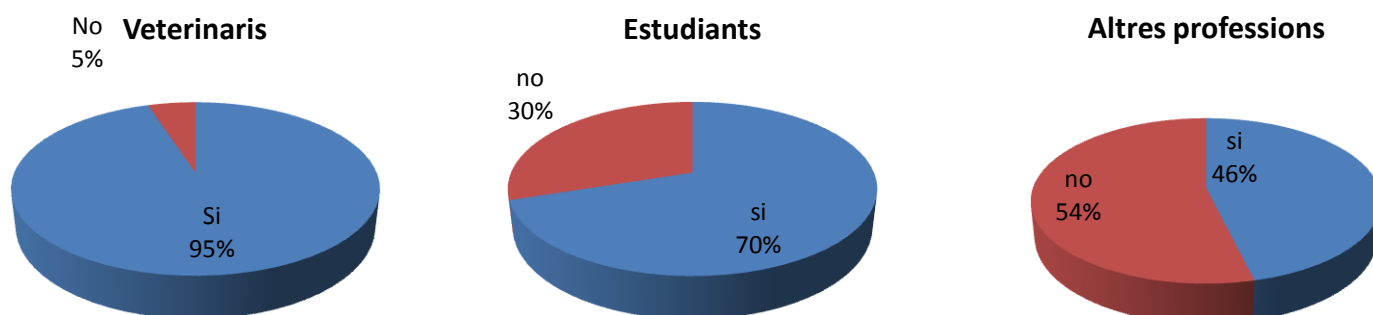
2. Té alguna mascota a casa?

Un 90% del col·lectiu de veterinaris entrevistats tenen alguna mascota, principalment gos i gat i, en menor percentatge, altres animals. A continuació, trobem que el 80% dels estudiants de veterinària tenen algun animal, entre els quals destaquen els gossos. El col·lectiu corresponent a persones fora de l'àmbit veterinari, té majoritàriament el gos com a mascota, tot i que destaca per tenir un percentatge de mascotes menor respecte la resta d'enquestats.

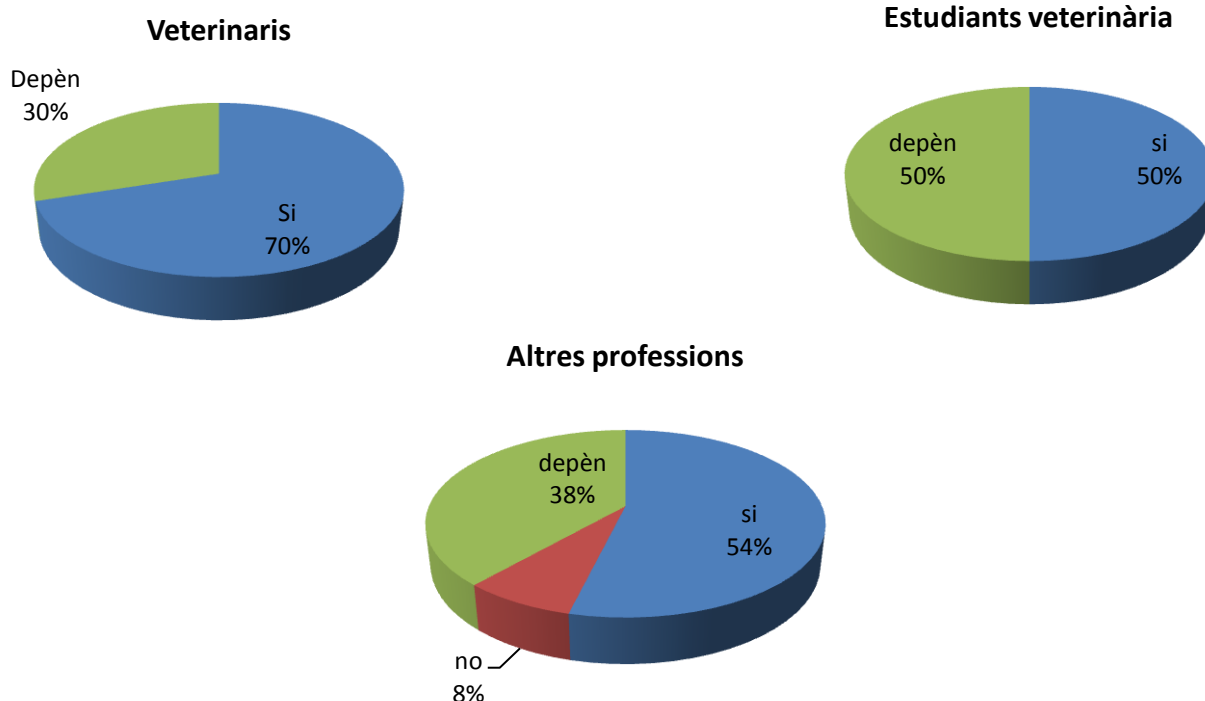
3. Ha hagut d'eutanasiar mai un animal?

En aquest aspecte trobem clares diferències entre els diferents col·lectius. La gran majoria de veterinaris, degut a la seva professió, es troben nombroses vegades amb aquesta circumstància, ja que el seu deure es vetllar pel benestar animal disminuint el seu patiment, essent necessari, en ocasions, posant fi a la vida de l'animal.

En l'extrem contrari, trobem les persones d'altres col·lectius, dels quals aproximadament la meitat no han hagut d'optar mai per aquesta opció.



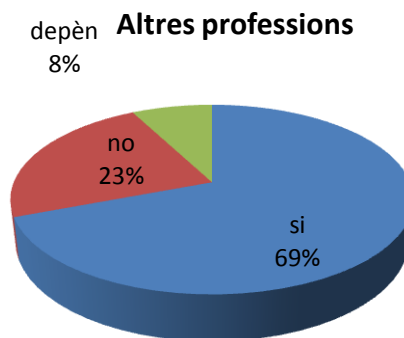
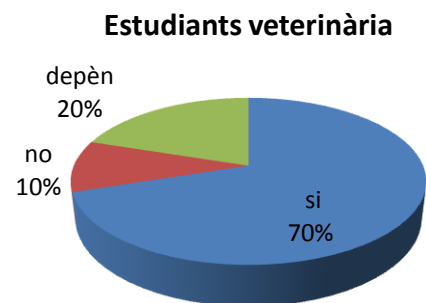
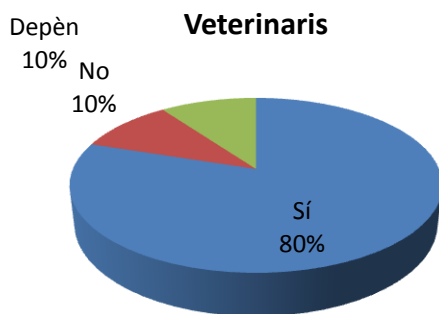
4. Està d'acord amb la realització de l'eutanàsia?



Com veiem, el col·lectiu de veterinaris destaca per estar majoritàriament a favor de la realització de l'eutanàsia. Pel contrari, en el col·lectiu d'altres professions trobem opinions més diverses, essent l'únic col·lectiu en que trobem opinions en contra (7,7%) de l'eutanàsia. Pel que fa als estudiants de veterinària, trobem una posició més intermitja en la qual la majoria està a favor de l'eutanàsia, sempre que aquesta es realitzi tenint en compte el benestar de l'animal.

Es pot justificar l'opinió dels veterinaris tenint en compte que constantment es troben en situacions que impliquen prendre aquests tipus de decisions (un 95% dels veterinaris han hagut d'eutanasiar en algun moment de la seva carrera a un animal), mentre que els altres àmbits no es troben vinculats a aquestes situacions de forma tan freqüent, fet que porta a que tinguin menys present aquesta opció. Aquest col·lectiu, a més, coincideix amb el que té un major percentatge de persones sense cap animal de companyia i gairebé la meitat no s'ha trobat mai amb el dilema d'haver d'eutanasiar mai a un animal, fet que els distancia més d'aquest tipus de situacions.

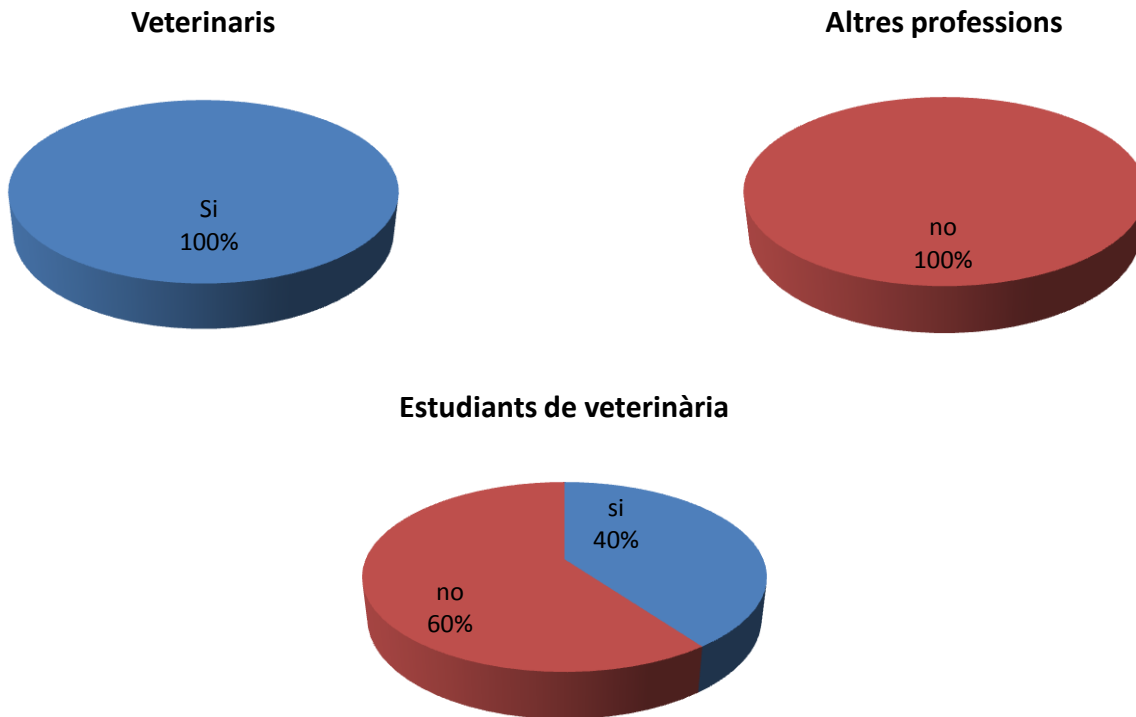
5. Es sent preparat per decidir aplicar l'eutanàsia i afrontar-ne les conseqüències?



Degut a la seva situació, els veterinaris es troben més preparats per aplicar l'eutanàsia i afrontar-ne les conseqüències, ja que com ja s'ha comentat anteriorment, és una pràctica força habitual i, per tant, han d'estar preparats psicològicament per poder actuar amb professionalitat. Per altra banda, les persones fora de l'àmbit veterinari estan més involucrades sentimentalment, fet que fa que no sempre es trobin preparades per prendre aquesta decisió i afrontar-ne les conseqüències. Pel que fa als estudiants de veterinària, tot i que encara no realitzen aquesta pràctica professionalment, són conscients de la importància i la utilitat d'aquest procediment.

6. Coneixes els diferents mètodes d'eutanàsia en animals?

El principal fet a destacar en aquesta pregunta és que les persones enquestades fora de l'àmbit de la veterinària no coneixen els diferents mètodes eutanàsics existents. Per altra banda, un 40% dels estudiants de veterinària coneixen algun mètode d'eutanàsia.



8. Marqui en quines situacions troba justificada l'aplicació de l'eutanàsia:

A l'hora de justificar l'aplicació de l'eutanàsia podem determinar que el 100% dels veterinaris la justifiquen quan l'animal es troba en un estat incurable i aquest percentatge disminueix si la malaltia té un millor pronòstic. Un elevat nombre de veterinaris coincideixen amb que l'eutanàsia està justificada quan l'animal és geriàtric amb mala qualitat de vida, amb una malaltia crònica i dolorosa amb tractament de per vida i/o amb una malaltia curable però amb risc de que l'animal quedi amb alguna discapacitat que el faci dependent. Per contra, un baix percentatge de veterinaris creuen que calgui eutanasiar en animals amb malalties cròniques amb un tractament de cost elevat o que impliqui molta dedicació.

El col·lectiu de veterinaris coincideix amb l'anterior grup pel que fa eutanasiar animals incurables (tot i que no amb un percentatge tant elevat) i amb animals geriàtrics amb mala qualitat de vida. El 100% d'estudiants creuen que els animals amb malalties cròniques doloroses s'han d'eutanasiar i el percentatge també és elevat si l'animal té una malaltia

crònica que requereix molta dedicació. Un baix percentatge d'estudiants creuen que és necessari eutanasiar animals amb tractaments crònics amb cost elevat i a diferència dels veterinaris, la majoria també creu que no s'hauria d'eutanasiar animals que poden curar-se però que podrien quedar incapacitats.

El darrer col·lectiu és el que té major variabilitat d'opinions dins del grup, ja que la majoria realitzaria l'eutanàsia en casos de malalties incurables i crònica dolorosa amb tractament de per vida, però les altres situacions estan bastant equiparades. Destaquem que gairebé un 50% d'aquest col·lectiu realitzaria l'eutanàsia en cas de animal geriàtric amb mala qualitat de vida i, tot i que és un percentatge alt, és molt menor que en els altres dos col·lectius.

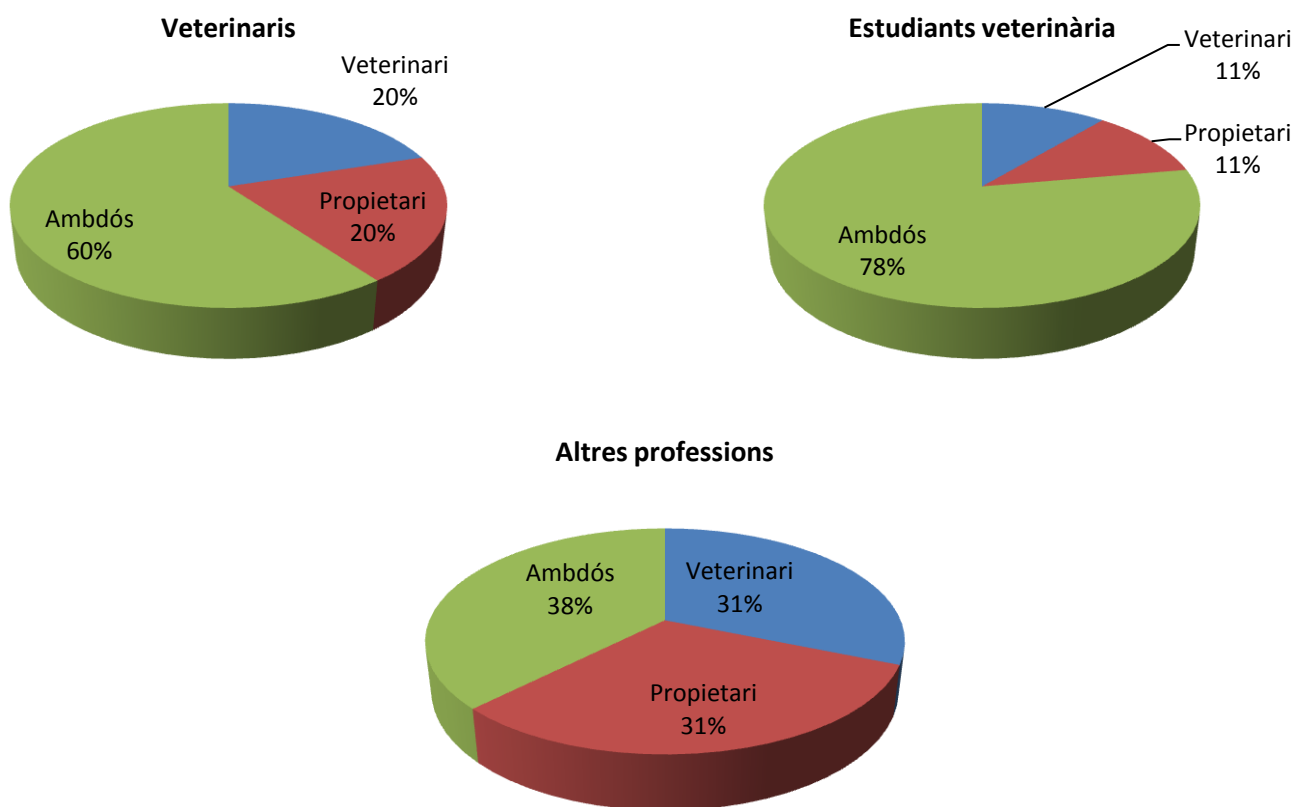
Destaquem que cap dels col·lectius realitzaria una eutanàsia en cas de trobar-se amb un animal amb una malaltia crònica no dolorosa i tractament de per vida.

En referència a l'aplicació de l'eutanàsia per alteracions del comportament observem que els tres col·lectius es posicionen clarament en dues categories. Principalment realitzarien l'eutanàsia en cas de agressivitat front a altres persones i animals ja que aquest és un problema clarament important. Tant el col·lectiu de veterinaris com el d'altres professions realitzarien l'eutanàsia en animals que defequin i miccionin inadequadament, en un baix percentatge i, el darrer grup també front a animals que miolin o bordin constantment. Destaquem que cap grup realitzaria l'eutanàsia d'un animal que provoqui danys al mobiliari.

Pel que fa a l'aplicació de l'eutanàsia en animals sans veiem que pràcticament cap col·lectiu realitzaria l'eutanàsia a no ser que sigui per un problema econòmic del propietari que no pugui dur a terme la manutenció d'aquest. Tot i així el percentatge és baix.

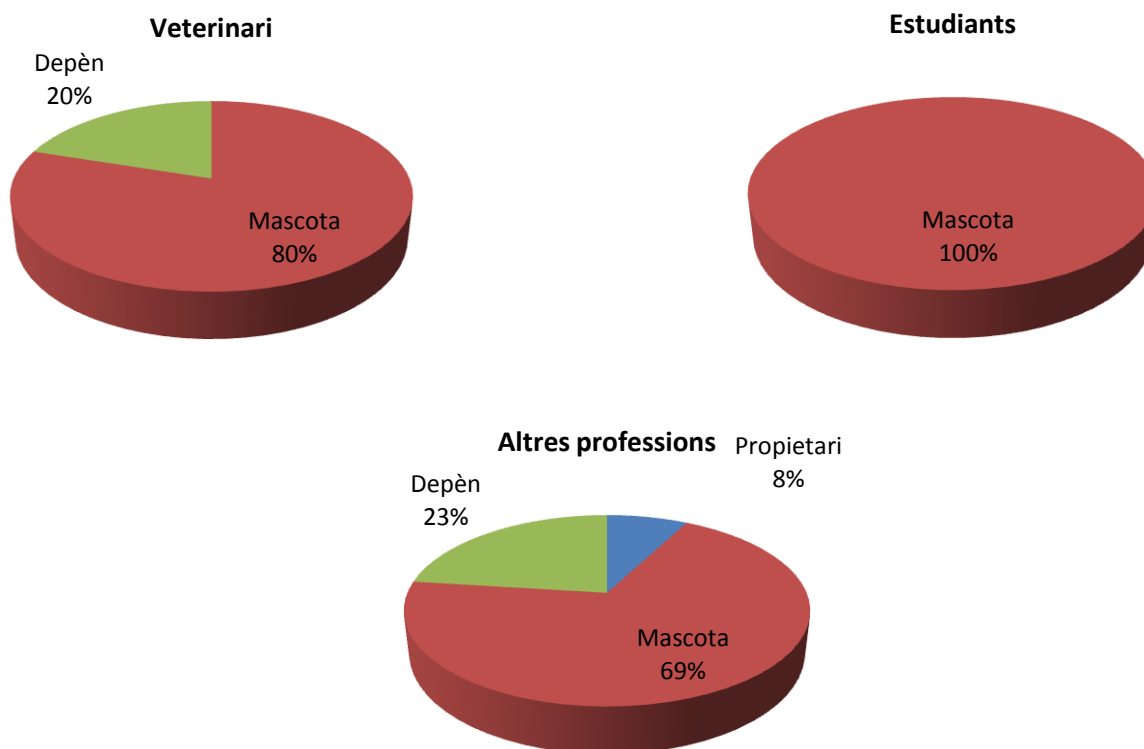
Això ens fa pensar que la gent cada cop està més conscienciada del que representa tenir un animal de companyia i de les seves responsabilitats cap a aquest.

9. En mans de qui creu que hauria de recaure la decisió sobre realitzar l'eutanàsia?



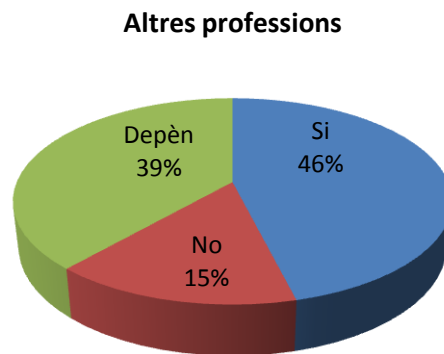
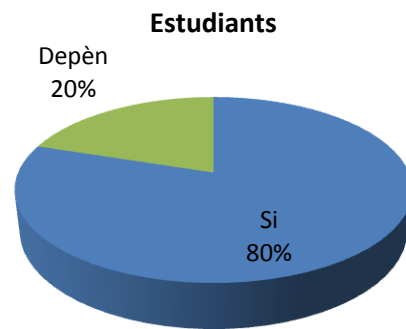
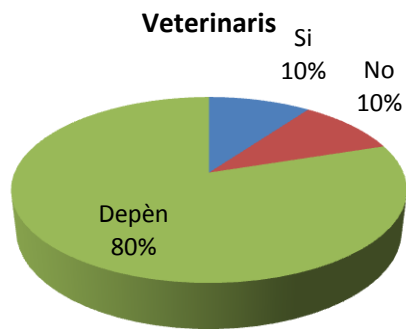
Veiem que els col·lectius en general tenen poc clar en mans de qui hauria de recaure la decisió d'eutanasiar un animal, això es veu més accentuat en el grup d'altres professions on les opinions estan més polaritzades. Tot i així, la majoria coincideix en que la decisió hauria de ser tant del propietari com del veterinari.

10. A l'hora d'aplicar l'eutanàsia, creu que el veterinari ha d'actuar en benefici del propietari o de la mascota?



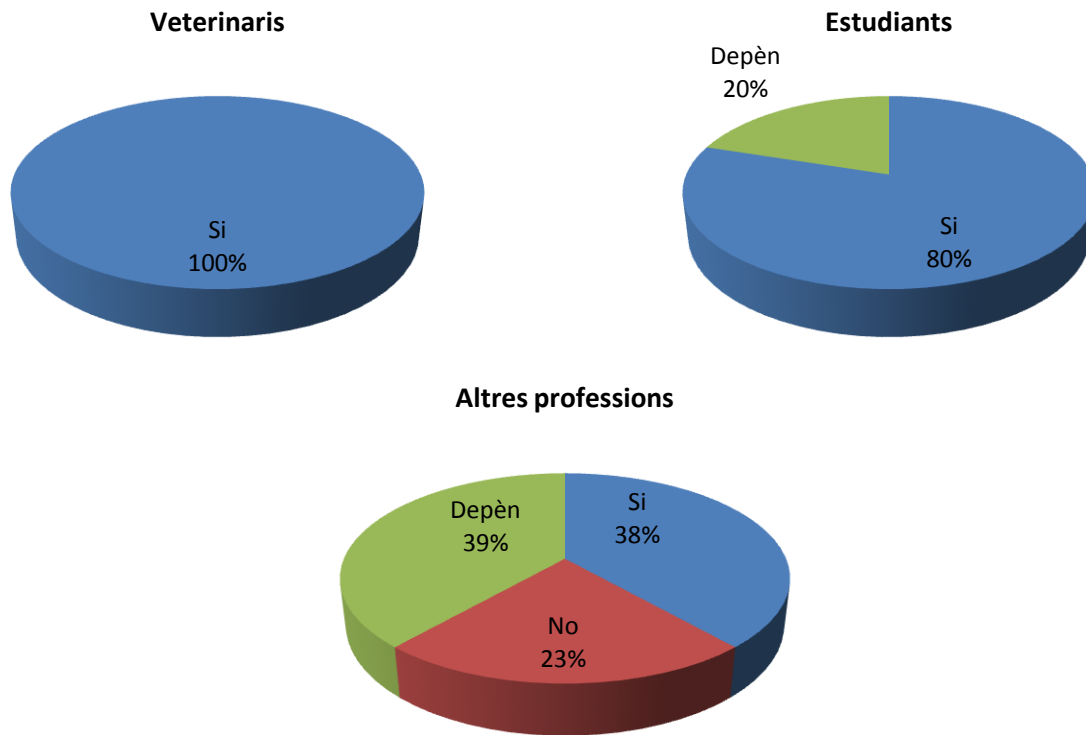
Mentre que el col·lectiu d'estudiants té molt clar que el 100% realitzaria l'eutanàsia en benefici de la mascota, podem observar que en els altres col·lectius hi ha més discrepància. Això podria ser degut a que els veterinaris tenen més experiència en el tema en comparació amb els estudiants. En relació al grup d'altres professions podem observar que tenen opinions més diverses.

11. Considera ètic que una persona decideixi sobre la vida d'un animal?



Com és d'esperar, la majoria de veterinaris pensa que decidir sobre la vida d'un animal és èticament correcte, tot i que un baix nombre creu que depèn de les circumstàncies. En el grup d'estudiants de veterinària, sobtadament, els resultats són al contrari; un reduït percentatge pensa que si que és ètic i la gran majoria pensa que depèn del cas. En el col·lectiu de altres professions veiem, altre cop, que les opinions es troben molt repartides, tot i que el percentatge més baix torna a ser el que creu que no és ètic que una persona decideixi sobre la vida d'un animal.

12. Està d'acord amb l'eutanàsia humana?



Veiem que el 100% de veterinaris està d'acord amb l'eutanàsia humana. En el col·lectiu d'estudiants un, mentre que la majoria també hi està d'acord, un petit percentatge creu que depèn de la situació en que es trobi la persona. En el col·lectiu d'altres professions, podem observar que, al no estar relacionats amb l'àmbit de la sanitat, tenen opinions més diverses sobre aquest plantejament. Creiem que aquest darrer grup és més representatiu de la societat en general, ja que aquest és un tema molt polèmic i amb diversitat d'opinions.

CONCLUSIÓ

En el treball aquí present s'han tractat molts temes relacionats tots més o menys directament amb l'eutanàsia animal. La informació ha estat obtinguda de fonts fiables i amb reconeguda experiència en el camp. S'ha intentat cercar tot tipus d'opinions, des de les més objectives, passant per les definicions de diccionari i arribant finalment a les subjectives, reflectides aquí en enquestes i entrevistes a persones de diferents àmbits.

Amb tot això creiem que hem obtingut un bon resultat; nosaltres hem après molt realitzant aquesta petita investigació, i podrà servir com a font en futures consultes. L'eutanàsia animal és un tema variat, controvertit, que dóna molt de joc i que al mateix temps s'ha de tractar amb el major respecte i cura possibles.

Tots nosaltres, com a futurs veterinaris, pensem que ens tocarà de primera mà realitzar l'eutanàsia a algun animal, i no serà tasca fàcil ni agradable, però no dubtarem a fer-ho si és pel benestar del nostre pacient, ja que nosaltres serem els protectors d'aquells més dèbils i la veu dels que no poden parlar.

“Más triste que la muerte, es la forma de morir”

Olga Amorós Carafí

El tema de l'eutanàsia animal és un tema comú en el món dels animals de companyia. En la societat actual, hi ha una visió polaritzada en quant al tema de l'eutanàsia, tot i que la tendència és, en general, cap a l'aprovació d'aquesta.

Aquest treball m'ha servit per plantejar-me qüestions que no m'havia plantejat fins al moment i que penso em seran d'utilitat en la meva carrera professional.

Des del meu punt de vista penso que cada cas és totalment específic i únic, per tant, cal estudiar-lo a fons abans de prendre una decisió final de si s'ha d'aplicar l'eutanàsia a l'animal o no, ja que no tots compten amb el mateix patró d'estat. Penso que l'eutanàsia és adequada sempre que suposi evitar un patiment a un animal, en malalties terminals o en les quals no sigui possible realitzar un tractament pal·liatiu i que comencen a no tenir una bona qualitat de vida. També en casos d'animals molt agressius en els quals s'han intentat pautes etològiques i/o tractaments farmacològics per millorar la seva conducta i no es soluciona el problema representant un risc per a altres individus.

Crec doncs que és adequat realitzar una eutanàsia en la majoria d'ocasions en que aquesta es practica. Penso que una de les principals obligacions del veterinarí és evitar el patiment dels animals, tot i que realitzar l'eutanàsia no sigui una tasca agradable.

Ja per acabar, diré que la paraula eutanàsia deriva del grec i significa "mort bona" i això, penso que és el que realment es fa, procurar un sacrifici humanitari, sense dolor i sense por.

Nidia Bravo Centelles

Decidir practicar l'eutanàsia a la nostra mascota pot resultar un dels moments més complicats de la relació amb l'animal. Per a que aquesta pràctica, però, arribi a ser beneficiosa, és essencial tenir en consideració la valia de la vida d'un animal, la qual, sovint, es posa per sota dels interessos del propietari. Només si prioritzem el benestar de la nostra mascota, l'aplicació de l'eutanàsia tindrà sentit.

En el cas de situacions inherents al propietari, trobo que cap d'elles pot justificar la seva aplicació. Hi ha diverses alternatives que satisfaran tant a l'animal com al propietari, en el cas de que aquest hagi de desfer-se'n. Respecte aquest punt m'agradaria remarcar la importància que té, a l'hora de decidir adoptar o comprar una mascota, contemplar tots els aspectes negatius i positius que puguin sorgir, de manera que evitem que l'eutanàsia sigui una sortida fàcil a qualsevol dificultat del propietari.

Tal i com s'ha vist en les enquestes realitzades, com la majoria dels enquestats, estic d'acord amb que la decisió sobre l'aplicació de l'eutanàsia ha de ser consensuada entre el propietari i el veterinari. Per una banda el veterinari sabrà quin és l'estat clínic de l'animal i sabrà les expectatives d'aquest en una determinada malaltia, però el client serà qui convisqui amb la mascota i qui pugui informar sobre els canvis de comportament i d'ànim i, per tant, sobre el seu benestar en el dia a dia. En qualsevol cas, el propietari serà sempre el que tindrà l'última paraula sobre aplicar o no l'eutanàsia i, en aquest aspecte, trobo que el veterinari té un paper molt important, assessorant al client, posant com a prioritat el benestar de l'animal per evitar, així, practicar l'eutanàsia en casos innecessaris o allargar innecessàriament la vida d'un animal que està patint.

Sandra Cruz Motger

Pel que respecta al tema de l'eutanàsia personalment hi estic absolutament d'acord sempre i quan estigui justificat amb la finalitat de disminuir el patiment de l'animal mirant pel seu benestar i per tal de donar-li una mort digne i indolora. En relació al tema de l'agressivitat d'animals tant si és en front altres animals com en front a persones crec que abans d'optar per l'eutanàsia s'ha de donar una oportunitat a l'animal acudint a un especialista en comportament animal, és a dir, a un etòleg. Ara bé, un cop s'hagi recorregut a aquesta opció, si el problema no s'ha resolt sóc partidària d'optar per l'eutanàsia especialment en el cas d'agressivitat en front a persones, sobretot quan hi ha nens petits relacionats en l'ambient de l'animal ja que s'ha donat casos molt greus d'atacs cap a persones els quals es podrien haver evitat amb aquesta opció.

Així doncs, penso que com a futura veterinària, l'eutanàsia és una opció que tot i ser dura, s'ha de tenir present a l'hora de tractar amb animals, ja que no hi ha necessitat d'allargar l'agonia, tal i com succeeix amb les persones a les quals pel moment encara no se'ls hi pot brindar una mort digna, sempre i quan no hi hagi cap alternativa pal·liativa o que pugui millorar la qualitat de vida de l'animal; i per tant crec que el millor és optar per l'eutanàsia. Sóc conscient però, que aquest és un tema molt delicat i que per tant la meva opinió no deixa de ser això, una opinió més entre les mil diverses que poden haver respecte aquest tema.

Carme Capllonch Juan

En els temps que corren avui en dia quan et demanen opinió sobre un tema en concret, sorprèn la varietat de respostes que s'obtenen, i quan el tema a tractar és l'eutanàsia en animals, encara sorprèn més. Cadascuna de les respostes pertany a una persona que ha nascut, i crescut a un lloc determinat, amb una educació determinada i un valors morals i ètics molt diferents respecte a qualsevol altra persona del planeta.

Per mi, l'eutanàsia dels animals és un tema seriós a tractar; s'ha de mirar cada cas en concret, l'estat de salut de l'animal, la disposició psicològica i material del propietari per prendre una decisió, etc. Com han comentat els meus companys, a mesura que anàvem construint el treball m'he donat conta de la quantitat d'aspectes a tenir en compte abans de dur a terme qualsevol acció; la vida d'un animal és valiosa, però fins a quin punt? La meva opinió personal sobre aquest tema és que el respecte i la tolerància han d'estar sempre presents, respectar la vida d'un animal però sense fer-lo patir sense sentit, donar una mort digne a un pacient que la necessita, i evitar una vida de tractaments (mèdics o etològics) llargs i pesats que potser no resolguin mai el problema. Molta gent dirà que això no és tractar be a un animal, però opinions n'hi ha per tot arreu i de molts colors; les radicalitzacions són, desgraciadament, l'estil de moda avui en dia, i fan molt més mal que ben.

Així doncs, crec que cadascún ha d'actuar segons cregui correcte, sempre amb respecte i tolerància cap a altres tendències o visions. L'eutanàsia animal per mi és completament correcte, sempre i quan les circumstàncies siguin les adequades i sempre mirant pel ben de l'animal i la seva relació amb el propietari.

Carlos Fernández Sierra

Personalmente pienso que sí es ético realizar la eutanasia en un animal, pero siempre y cuando esté justificada. Las razones para realizar la eutanasia pueden ser varias pero solo son justificadas, para mí, aquellas donde la vida del animal y su calidad de vida se vean perjudicadas, con esto me refiero en animales con enfermedades que hoy en día no tienen tratamiento y alargarles la vida si están padeciendo dolor no sería correcto a mi parecer. En el caso de enfermedades crónicas donde hay tratamiento paliativo y no producen dolor ni un deterioro de la calidad del animal no encuentro necesario realizar la eutanasia, siempre y cuando el coste del tratamiento no sea muy costoso para el propietario, donde se le pueden ofrecer otras opciones o sopesar que es lo más idóneo para el animal. Hay casos excepcionales como el de la agresividad hacia las personas, que ya se ha comentado en este trabajo, que antes de plantearse realizar la eutanasia considero que habría que tener en cuenta otras alternativas como una reeducación canina, excepto los casos extremos.

El hecho de plantearse realizar la eutanasia a un animal debe ser una decisión muy bien pensada, ya que un acto muy difícil de realizar por parte del propietario del animal, por todo el componente emocional que conlleva. Esta decisión debe ser consensuada con el veterinario para contemplar otras alternativas en el caso que sean posibles y poder llegar a una decisión, pero siempre pensando en la calidad de vida del animal.

A lo largo de este trabajo sea comentado si el propietario debe decidir sobre la vida de su animal, esto es algo controvertido ya que hay propietarios que tienen muy en cuenta la calidad de vida de su mascota, y que cada vez más se les contemplan como un miembro más de núcleo familiar. Pero hay otros propietarios que consideran que es solamente un animal de compañía y que en cualquier momento pueden decidir deshacerse de él incluso sin tener una gran justificación, y que al ser de su propiedad creen que pueden decidir sobre el destino de su mascota. Por lo que creo que el veterinario es un punto clave para poder determinar si es necesario eutanasiar al animal por las causas expuestas por parte del propietario en aquellos casos donde no esté muy claro el motivo.

Finalmente creo que el acto de realizar la eutanasia a un mascota, debe ser meditada y teniendo en consideración su salud. Antes de tomar cualquier decisión se debería pensar en otras alternativas dentro de lo posible y garantizar la mejor calidad de vida para el animal.

BIBLIOGRAFIA

ARTICLES

- Rebecca Coombes. **Do vets and doctors face similar ethical challenges?** BMJ VOLUME 331 26, 2005.
- Humane Society. **General Statement Regarding Euthanasia Methods for Dogs and Cats.** HIS Electronic Library.
- Dr. Reyes, Alexis. **Donatella, entre la vida y la muerte. Análisis deontológico de un caso clínico de Linfoma maligno.** REDVET Rev. electrón. vet. Vol. 10, Nº 6, 2009.
- Juan M^a Josa Mutuberría . **Eutanasia o disbiosis. Actuaciones clínicas en un Centro de acogida de animales.**
- David Guillén Labat. **Aspectos técnicos de la eutanasia.**
- Manuel Acuña. **Tanatología en animales de compañía.**
- Jane R. Shaw. **End-of-Life Communication in Veterinary Medicine: Delivering Bad News and Euthanasia Decision Making.** SMALL ANIMAL PRACTICE. Vet Clin Small Anim 37 (2007) 95–108.
- J. W. Yeates, D. C. J. Main. **Veterinary opinions on refusing euthanasia: justifications and philosophical frameworks.** *Veterinary Record* published online February 28, 2011.
- Cutini, Martiniano. **Eutanasia en animales de compañía.** Facultad de ciencias veterinarias de Buenos Aries. Area de Clínica Médica y Quirúrgica de Pequeños Animales.
- Aragonés J, Capacés J, Mendieta R, Román B, Verde M. (2004). **Veterinarios y el final de la vida.** Eutanasia: Un acto clínico complejo. AVEPA. 1-37.
- Elena Malmierca. **Del sacrificio a la eutanasia.** Deontología veterinaria. Ed Argos, 2012.
- Felicia Kulp. **Euthanasia: an etical decision.** University of Meriland, Final Research Essays. Spring 2009.

LLIBRES

- Mary F. Steward. **Eutanasia en los animales de compañía**. Guía práctica y completa para la práctica diaria. Ed inter-médica, 2000. Buenos Aires.
- Josep Antoni Álvarez. **La Eutanasia a debate. Reflexiones desde una perspectiva cristiana**. Ed Aula 7 activa, 2004. Barcelona.
- Comisión de Ética de AVEPA. **Veterinarios y el final de la vida. Eutanasia: un acto clínico complejo**. Ed Avepa, 2004. Barcelona.
- Louisa Tasker. **Métodos de eutanasia para perros y gatos: comparación y recomendaciones**. Ed Wspa. Londres.
- Rollin B. (2006). **An introduction to Veterinary Medical Ethics**. Theory and Cases. 2a edició. USA: Blackwell Publishing, 2006.

PÀGINES WEB

- <http://www.boe.es/>
- <http://www20.gencat.cat/portal/site/DOGC>
- <http://www.veterinaria.org/revistas/redvet/n060609/060909.pdf>

